

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marija Rovšek

Ideologija Nove revije – sprememba v času in prostoru

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marija Rovšek

Mentor: izr. prof. dr. Žiga Vodovnik

Ideologija Nove revije – sprememba v času in prostoru

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Za strokovno pomoč in veliko mero razumevanja se zahvaljujem svojemu mentorju,
dr. Žigi Vodovniku.

Iskrena hvala mojim najdražjim: Alešu za pomoč pri premoščanju mojih časovnih stisk,
Ivani in Mateji za njuno nesebičnost und Peter für seine Geduld.

Nova revija – sprememba v prostoru in času

V osnovi diplomsko delo obravnava nastanek in razvoj Nove revije, vendar se nam je za dodatno razumevanje delovanja Nove revije to zdelo potrebno postaviti v širši politični in družbeni kontekst, znotraj katerega je bil umeščen razvoj Nove revije. Spremembe v družbeni dinamiki pred nastankom Nove revije so se odražale v vse večjem številu civilnih pobud ter alternativnih gibanj, ki so izražala nezadovoljstvo s tedanjo ureditvijo ter zato preko svojega delovanja zahtevale reformiranje družbene in politične ureditve. Reformatorski duh je bilo čutiti tudi znotraj uradne politike, zlasti v njenem podmladku. V tem času je bila posredovana pobuda za ustanovitev Nove revije, ki naj bi v tedanjem okolju prispevala k večji pluralizaciji kulturnega prostora. Sama revija se je od prvih števil, ki so se ukvarjale pretežno s tematiko s področja kulture in kulturne avtonomije, kmalu začela ukvarjati z vprašanji politične, predvsem narodne narave, ki so svoj vrh dosegla v 57. številki. Nova revija se je skozi svoj razvoj vse bolj umeščala v slovenski politični prostor, njen angažma pa se je postopoma koncentriral na desno politično polje, s čimer se je njena začetna središčnost postopoma izgubila.

Za dodatno razširitev obravnavane teme smo v grobem analizirali razvoj demokratizacije političnega in družbenega prostora na področju Vzhodne Evrope. Zdi se namreč smiselno poudariti dejstvo, da se je demokratizacija dogajala bolj ali manj vzporedno v skoraj vseh državah tedanjega vzhodnega bloka, s čimer se je kljub različnim procesom v posameznih državah generiral kolektivni duh, ki je zahteval politične, družbene in gospodarske spremembe tedanjega prostora.

Ključne besede: Nova revija, ideologija, civilna družba, nacionalizem, demokracija.

“Nova revija” – a change in space and time

This thesis basically deals with the emergence and the development of “Nova revija”, but we felt that in order to fully understand how “Nova revija” functioned, it was necessary to place it in the broader political and social context, within which the development of “Nova revija” happened. Changes in the former social dynamics were reflected in a growing number of civil initiatives, alternative movements which were expressing dissatisfaction with the regime of the time, and through their actions reflected the requirement to reform the social and political system. The spirit of reform was also felt within the official policies, particularly among their younger associates. During this time an initiative to establish “Nova revija” was sent forward, and it was intended to help increase pluralisation of the cultural space in the former environment. Magazine itself has after the first issues, which mainly dealt with topics related to culture and cultural autonomy, soon began to deal with political issues, especially those of national character, which peaked in the 57th issue. “Nova revija” has changed over time, not only in technical terms, but it was through the development of both substance and practical operation that it increasingly became a part of Slovenian political space. Also, its involvement had gradually began to concentrate on the political right wing, which meant it gradually lost its initial centrality.

In conclusion, we roughly analysed the development of democratic political and social space in Eastern Europe. It appears appropriate to emphasize the fact that democratization occurred more or less parallel in almost all countries of the then Eastern Bloc.

Keywords: “Nova revija”, ideology, civil society, nationalism, democracy.

KAZALO

1	UVOD	7
2	TEORETSKA IZHODIŠČA IN METODOLOŠKI OKVIR	9
	2.1 Cilji in namen	9
	2.2 Hipoteza	10
	2.3 Metodološki okvir in struktura naloge.....	10
3	NOVA DRUŽBENA GIBANJA V VZHODNI EVROPI	12
	3.1 Tranzicijska gibanja v državah Vzhodne Evrope	12
	3.2 Ideološki konflikt s tedanjim časom in prostorom (Primer Madžarske, Češkoslovaške in Poljske).....	13
4	NOVA REVIJA	19
	4.1 Kulturno in politično vzdušje pred nastankom Nove revije, ob njem in po njem	19
	4.2 Začetki Nove revije	22
5	IDEOLOŠKA USMERITEV NOVE REVIJE	27
	5.1 Nova revija: kulturni in politični pluralizem ali implikacija idej desnih razumnikov?	27
6	57. ŠTEVILKA NOVE REVIJE	31
	6.1 Nasprotniki delovanja Nove revije – ideološka razhajanja ali pragmatizem	35
	6.2 Nacionalizem Nove revije: ohranitev celotne, a demokratične Jugoslavije ali samostojnost Slovenije?	37
	6.3 Vpliv Nove revije na tranzicijo Slovenije – povezava Nove revije in Demosa	38
7	NOVA REVIJA – SPREMEMBE V PROSTORU IN ČASU	45
8	SKLEP	53
9	LITERATURA	58

SEZNAM KRATIC

DEMOS	Demokratska opozicija Slovenije
DSP	Društvo slovenskih pisateljev
FSPN	Fakulteta za sociologijo, politiko in novinarstvo
JBTZ	Janša, Borštner, Tasič, Zavrl
JLA	Jugoslovanska ljudska armada
KP	komunistična partija
MZZ	Ministrstvo za zunanje zadeve
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NR	Nova revija
NSK	Neue Slowenische Kunst
NDG	Nova družbena gibanja
OZN	Organizacija združenih narodov
RK SZDL	Republiški komite socialistične zveze delovnega ljudstva
RKC	rimokatoliška cerkev
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SZ	Sovjetska zveza
SZDL	Socialistična zveza delovnega ljudstva
ZJP	Zveza jugoslovanskih pisateljev
ZKS	Zveza komunistov Slovenije
ZSMS	Zveza socialistične mladine Slovenije

1 UVOD

Obrađivana tema se navezuje na časovno obdobje od 70. let prejšnjega stoletja do prvega desetletja 21. stoletja. Začetek tega obdobja je zaznamovan na eni strani s komunistično obliko politične ureditve ter na drugi strani s pojavom različnih oblik civilnih gibanj, ki so kot odgovor na tedanji politični sistem s svojim delovanjem izražala potrebo po večji pluralnosti političnega, ekonomskega in socialnega življenja.

Znotraj te dinamike se je formirala skupina, sestojęča se iz dela tedanjih publicistov, kulturnih, političnih in javnih delavcev, ki se je zaradi omejitev, s katerimi se je srečevala znotraj tedanjega revijalnega življenja, odločila ustanoviti revijo, ki bi zagotavljala vsebinsko prožnejše literarno delovanje. Nova revija je na svojem začetku predstavljala publikacijo, ki je analizirala, opredeljevala in problematizirala tematike s področja kulture in kulturne avtonomije tako v slovenskem kot tudi širšem jugoslovanskem prostoru, vendar se je kmalu po prvih številkah preko kulturnih tematik začela ukvarjati tudi z aktualnimi političnimi vprašanji tedanjega obdobja, predvsem v kontekstu slovenskega narodnega vprašanja, katerega problematiko so člani Nove revije kulminirali v 57. številki.

V tem obdobju so se na območju držav t. i. vzhodnega bloka vse bolj pojavljala razmišljanja in organizirana gibanja, ki so iskala pot iz obstoječega stanja oz. načine približevanja zahodni obliki demokratičnih ureditev. Vse številčnejše civilne pobude, organizirana gibanja, pojav novih subkultur, katera so se zavzemala za pluralnost političnega in družbenega življenja, so širila prostor in omogočala lažje delovanje in formiranje političnim iniciativam, katere so iskale izhod iz obstoječega sistema oz. iskale načine približevanja zahodnim oblikam demokratizacije. Tudi vprašanje položaja Slovenije znotraj tedanje skupne države SFRJ se je vse bolj tako politično kot širše družbeno problematiziralo. Skozi postopna odcepljanja posameznih republik ter zaradi tenzij med nekoč avtonomnimi deli je razpadla skupna država SFRJ.

Nova revija je v procesu demokratizacije in osamosvajanja s svojim delovanjem zagotovo pripomogla k širjenju zavesti o načinu in nujnosti sprememb, njeni številni avtorji in člani so skupaj z ostalimi gibanji sodelovali pri zasnovah temeljev osamosvojitve, vendar se je kasneje s stani mnogih sodelavcev Nove revije to obdobje interpretiralo precej enoznačno, v očeh ostalih aktivnih udeležencev osamosvojitvenih procesov so si novorevijaši nemalokrat prilaščali zasluge za osamosvojitvev oz. le te

interpretirali preveč enostransko.

Poleg kritike o monopolizaciji osamosvojitve Republike Slovenije se je novorevijašem prav tako pogosto očital politični angažma na strani desnice. Mnogi člani in sodelavci Nove revije so bili po osamosvojitvi vidni člani političnih strank, mnogi od njih so zasedali visoke politične položaje, zaradi česar se je projekcija njihovih interesov bolj ali manj upravičeno enačila s cilji Nove revije.

Preko političnega angažmaja se je tako spremenila tudi izvorna ideologija Nove revije, njena središčna orientacija se je pogosto nagibala v desno, posledično se je spremenila tudi njena javna podoba ter poslanstvo boja za občo pluralizacijo.

2 TEORETSKA IZHODIŠČA IN METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Cilji in namen

V diplomskem delu bomo obravnavali obdobje pred, ob in po nastanku Nove revije, ter njen razvoj preko 57. številke do njenega položaja ter umeščenosti v javni ter politični prostor znotraj samostojne Republike Slovenije.

Predstavili bomo tedanji družbeno politični položaj znotraj skupne države Jugoslavije kakor tudi reformatorski duh tedanje Vzhodne Evrope, saj se nam je zdelo smiselno ter potrebno predstaviti družbeno politične spodbujevalce sprememb tedanjega političnega, ekonomskega ter družbenega prostora v smeri večje pluralnosti in obče demokratizacije.

Zato bomo na začetku predstavili civilno družbene iniciative v državah Vzhodne Evrope katere so se zavzemale, podobno kot na svojih začetkih Nova revija, za večjo pluralizacijo tedanjega prostora.

Tudi Nova revija je bila v osnovi rezultat nemira tedanjega časa, njeni ustanovni člani so bili v večini oponenti tedanje politične ureditve znotraj skupne države Jugoslavije.

Namen diplomskega dela je predstaviti razvoj Nove revije najprej kot publikacije, katera se je zavzemala za bolj prožno delovanje ter publiciranje dela tedanjih kulturnih in intelektualnih delavcev, preko zavzemanja za politične spremembe znotraj tedanje Jugoslavije, katere so bile javnosti posredovane ter predstavljene preko 57. številke, vloge nejenih članov pri osamosvajanju Republike Slovenije ter njihovega političnega delovanja in formiranja znotraj nove samostojne države.

Preko analize delovanja t.i. novorevijašev ter njihovega političnega angažmaja znotraj novonastale Republike Slovenije bomo raziskovali njihov odklon od ustanovne, središčne ideologije Nove revije, oz. njihovo razumevanje zaslug in vrednot osamosvojitve oz. pluralizacije političnega in kulturnega prostora.

Primerjali bomo Novo revijo ob njenem nastanku kot gibanje ter publikacijo, ki se zavzema za središčnost, avtonomno kulturno delovanje, demokratizacijo političnega prostora, ter Novo revijo v samostojni Republiki Sloveniji katere pisci in akterji so bili vpeti v aktivno politiko desnega pola ter s svojim delovanjem protislovno zanikali ustanovne vrednote Nove revije.

Znotraj analize se bomo ukvarjali z izgubo središčnosti Nove revije oz. razlogi ter dejavniki, kateri so prispevali k eroziji njenih ustanovnih vrednot.

2.2 Hipoteza

Razlogi, na osnovi katerih se je skupina somišljenikov odločila ustanoviti Novo revijo, so izvirali pretežno iz nezadovoljstva s tedanjo politično in kulturno ureditvijo.

Nova revija je na svojem začetku s svojim objavljanjem vzporedno z ostalimi civilno-družbenimi pobudami posredno pripomogla k določenim premikom tako v Sloveniji kot tudi znotraj širšega jugoslovanskega prostora.

Skupna država se je na začetku 80. let vse bolj srečevala s pojavom narodnih vrednot, problematizirala se je nacionalnost v smislu pomanjkanja identitete. Znotraj tega konteksta se je opredelila tudi Nova revija s svojo 57. številko. Sčasoma je Nova revija začela izgubljati svojo prvotno vsebinsko in ideološko orientacijo, saj je tako s svojimi posebnimi izdajami kot z neposrednim političnim angažmajem vse bolj podpirala desno politično opcijo.

Nekateri analitiki spremembe Nove revije povezujejo z izgubo oblasti Demosa, ki je bil preko različnih avtorjev tesno povezan z Novo revijo in njenimi avtorji.

Znotraj Nove revije je zaradi omenjenega prevrednotenja prišlo do vidnejših razhajanj.

Nova revija je skozi čas izgubila svoj prvotni pomen; njeno ime je sčasoma predstavljalo tako eno izmed večjih založb v slovenskem prostoru kot tudi sinonim za krog akterjev z različnih področij, ki se s svojo profesijo ter družbeno političnim vplivom neposredno angažirajo v slovenskem političnem življenju.

Zato bomo v diplomskem delu preverjali tezo, da je Nova revija kot družbenopolitičen akter skozi čas in prostor predvsem preko političnega angažmaja dela njenih avtorjev spremenila tako svojo ideološko usmeritev kot tudi sam način svojega delovanja.

V raziskavi bomo iskali odgovor zakaj je Nova revija skozi njen razvoj spremenila svojo izvorno središčnost. Preverjali bomo okoliščine za potrditev hipoteze, da Nova revija v svojem razvoju ni upravičila dimenzije kulturne in politične pluralnosti.

2.3 Metodološki okvir in struktura naloge

Pri raziskavi so uporabljene naslednje metode in tehnike:

- *analitična, deskriptivna ter komparativna metoda*, ki so uporabljene za analizo primarnih in sekundarnih virov
- *metoda zbiranja literature*, s pomočjo katere bo ustvarjena osnova za raziskovano področje

- *metoda analize in interpretacije primarnih in sekundarnih virov*, ki je prisotna skozi celotno diplomsko delo

Raziskava je osredotočena na analizo obdobja pred osamosvojitvijo Republike Slovenije in po njej (Hribar 2004, 10) ter analizo novejšje zgodovine Republike Slovenije (Balažic 2004, 7).

Najprej smo analizirali besedila avtorjev Nove revije, ki razmišljajo o pojavu Nove revije ter okoliščinah, v katerih je ta nastala in se razvijala. Nato smo se osredotočili na objavljene intervjuje z avtorji Nove revije, nazadnje smo pri raziskavi uporabili besedila analitikov, ki pri nastanku in delovanju Nove revije niso bili neposredno udeleženi.

Ker je tema diplomskega dela postavljena v širši časovni kontekst, smo pri raziskavi uporabili *zgodovinsko primerjalno metodo*, saj je za razumevanje pojava ter delovanja Nove revije slednjo smiselno postaviti v različna časovna obdobja ter pri tem primerjati razumevanje tega pojava glede na okoliščine, ki jih je narekovalo določeno zgodovinsko obdobje.

Kot teoretična izhodišča pri raziskovanju razvoja Nove revije sta zanimivi zasnovi Geoffrey Pridhama in Tatu Vanhanena (Pridham in Vanhanen 1994, 2). Omenjena avtorja poudarjata dva teoretična okvira, ki razlagata demokratično tranzicijo:

- funkcionalistično (Functionalist), ki zagovarja dolgoročen razvoj socialno ekonomskih struktur;
- genetično (Genetic), ki daje prednost kratkoročnim, običajno politično determiniranim procesom tranzicije.

Znotraj teh okvirjev je mogoče zaznati dilemo Nove revije v smislu njenega razvoja in spremembe njene orientacije.

V diplomski nalogi je v uvodu predstavljeno politično in družbeno ozadje, v katerem je nastala pobuda za Novo revijo, njenimi začetki, 57. številko ter njenim nadaljevanjem in povezavo z Demosom.

Večji del diplomskega dela je namenjen pogledu različnih avtorjev in analitikov na delovanje in prisotnost Nove revije; tako pozitivnemu vidiku njenega delovanja kot tudi negativni kritiki predvsem v kontekstu prilaščanja zaslug Nove revije za novejšjo zgodovino Slovenije. Del naloge obravnava notranjo preobrazbo in vpetost Nove revije znotraj slovenskega političnega prostora.

3 NOVA DRUŽBENA GIBANJA V VZHODNI EVROPI

3.1 Tranzicijska gibanja v državah Vzhodne Evrope

Delovanje slovenskih razumnikov, subkulturnih gibanj, civilnih pobud ter ostale tako strokovne kot širše javnosti v smeri sprememb političnega in družbenega prostora je izhajalo iz specifik lokalnega prostora, vendar pa je pri tem potrebno upoštevati tudi spodbude širšega mednarodnega prostora, predvsem držav t. i. vzhodnega bloka.

Slovenija je bila zaradi svoje geostrateške lege kot tudi zaradi nekoliko drugačne oblike komunizma, ki se je po sporu med Stalinom in Titom izoblikoval v jugoslovanskem političnem prostoru leta 1948, za impulze, ki so nakazovali možnost sprememb v smeri konvergence z vzhodom, morda še dovetnejša, obenem pa je bil zaradi tega njen prehod v demokratično ureditev mehkejši, saj se v primerjavi z nekaterimi drugimi državami vzhodnega bloka ni srečevala z neposredno sovjetsko obliko represije.

Pridham (1994, 3) poskuša najti povezave med spremembami v Južni Evropi ter demokratizacijo Vzhodne Evrope, ko pravi, da je bil najboljši apel Južne Evrope Vzhodni Evropi uspeh Južne Evrope pri njeni realizaciji zadanih si sprememb. Pri tem ugotavlja, da je španski model sprememb pritegnil največ pozornosti pri nekaterih državah Vzhodne Evrope. Kot primer navaja obisk Dubčka leta 1990 v Madridu, kjer je izjavil, da bi model demokratizacije Španije kljub razlikam med državama lahko uporabili tudi na Češkem, pri čemer naj bi poudaril, da je bila tranzicija iz totalitarnega v demokratičen režim v Španiji tako uspešna predvsem zaradi duha konsenzualnosti, ki je bil prisoten v samem procesu (Pridham 1994, 29).¹

Kot analizira Tismaneanu (1990, 3), so civilne pobude ter mirovna gibanja v tem obdobju predstavljala nov razvoj v formiranju civilne družbe, saj so v preteklosti tovrstne pobude pomenile neposredno konfrontacijo z uradno politiko. Hitre spremembe

¹ Madrid, ugotavlja Pridham (1994, 29), je sploh postal meka za pobudnike sprememb v Vzhodni Evropi, obiskovali so ga Havel, Roman, Mazowiecki, Jelcin.

Kot primer navaja izjavo španskega državnika: »Eden od glavnih španskih izvoznih produktov je te dni know-how o njenem obdobju tranzicije« (The Times, 23. 1. 90).

Podoben odnos, ugotavlja Pridham (prav tam), so imele balkanske države do sprememb v Grčiji, še posebej na povezavo med demokratizacijo in vstopom v EU.

Portugalski model, ugotavlja, pa ni imel pravih posnemovalcev, čeprav lahko najdemo določene vzporednice z Romunijo po letu 1989 – po revolucionarnem začetku sta se obe državi soočali z vztrajno nestabilnostjo in problemom iskanja konsenzualnih rešitev (prav tam).

Vendar gre poleg omenjenih vzporednic med državami Južne in Vzhodne Evrope upoštevati še en mednarodni učinek, ki je najverjetneje v prvi vrsti spodbudil spremembe v Vzhodni Evropi: notranje spremembe, s katerimi se je začela soočati Rusija, in ki so vzročno-posledično vsaj delno omogočile, predvsem pa olajšale spremembe znotraj ostalih držav vzhodnega bloka.

v državah, kot sta bili Poljska in Madžarska, so nakazovale nov trend: civilna gibanja niso bila več namen le sama sebi, temveč so pomenila nov način detotalizacije.

Kot nadaljuje Tismaneu (1990, 3) je Gorbačovova toleranca do političnih poskusov demokratizacije v državah Vzhodne Evrope spodbujala razvoj politične opozicije kot tudi formiranje različnih oblik civilnih gibanj. Gorbačov je s t. i. politiko glasnosti obravnaval tako napake v preteklosti ter analiziral načrte za drugačno prihodnost tako v SZ kot na širšem področju Vzhode Evrope.

Vprašanje, ki si ga zastavljajo analitiki, je, ali bi brez reform ter sprememb v zunanji politiki Sovjetske zveze reforme v ostalih državah Vzhodne Evrope dosegle svoj siceršnji uspeh. Gibanja za spremembe političnega režima so se namreč pojavljala že bistveno prej, vendar so bila vsakič znova zatrta z represijo uradne Moskve.

Tudi Tismaneanu (1990, 6) na vprašanje, kaj je bil vzrok čedalje intenzivnejšim civilnim pobudam, odgovarja, da so k temu vsekakor prispevale predhodne pobude v 60. in 70. letih 20. stol., saj so te kljub v večini primerov radikalnemu zatrtju sčasoma oblikovale tradicijo političnega oporečništva. Tismaneanu (1990, 7) tovrstne pobude umesti tudi v širši kontekst. Sovjetski in vzhodnoevropski politiki, ugotavlja Tismaneanu (prav tam), so s sprejetjem mednarodnih aktov, kot je Helsinški sporazum za varnost in sodelovanje v Evropi, analize Spoštovanja človekovih pravic v Vzhodni Evropi in Sovjetski zvezi itd. postopoma začeli razumeti, da se v Vzhodni Evropi spreminja duhovni prostor, ki spodbuja in dopušča nove oblike aktivizma.

3.2 Ideološki konflikt s tedanjim časom in prostorom (Primer Madžarske, Češkoslovaške in Poljske)

Na Poljskem se prva vidnejša protirežimska gibanja beležijo v začetku 80. let z nastankom sindikata Solidarnost. Predsednik Solidarnosti je postal Lech Walensa, njeno članstvo pa se je v zelo kratkem času povzpelo na 10 milijonov, kar je tedaj pomenilo skoraj četrtina poljskega prebivalstva. Tismaneu (1990, 7) vidi Solidarnost kot enega izmed močnejših dejavnikov, ki je spodbudil oblikovanje mirovnih gibanj na območju Vzhodne Evrope, obenem pa je dokazal, da civilne politične iniciative lahko spodbudijo nenasilno revolucijo. Solidarnost je s svojo sposobnostjo mobilizacije širokih ljudskih množic postavila komunistično politično elito Vzhodne Evrope v paradoksalen položaj, saj bila je osnovna sintagma le te ravno zastopanje teh istih ljudskih množic.

Gaube (Dnevnik 2009, 3. junij), navaja, da se je Solidarnost kmalu po ustanovitvi začela

pogajati s poljskimi oblastmi, v pogajanjih t. i. Okrogle mize je zahtevala večstrankarske volitve ter demokratične reforme. Tedanje oblasti so zaradi vse močnejših pritiskov ter ob dodatni prisotnosti že omenjenih reform SZ na koncu popustile, edina omejitev, ki so jo postavile, je bila, da sme opozicija v Sejmu (poljski parlament) dobiti omejeno število sedežev. Solidarnost je na volitvah od 100 prostih sedežev v Senatu in skupnih prostih 161 sedežev v Sejmu dobila 99 sedežev, del sedežev pa je ostal komunističnimi strankami. Gaube (prav tam) nadalje povzema, da se tistega obdobja Donald Tusk, ki je bil tudi sam politični aktivist pri Solidarnosti, spominja z besedami: »Nihče od nas si ni znal točno predstavljati, kakšne bodo posledice tega dogodka. Ne pozabite, tukaj je bilo nameščenih 300.000 sovjetskih vojakov.«

Lech Walensa je po zlomu komunističnega režima kot prvi demokratično izvoljeni predsednik zasedel predsedniški položaj. Njegovo delovanje je bilo usmerjeno v uvedbo tržnega gospodarstva ter vstop Poljske v Evropsko unijo in zvezo NATO. Oba omenjena cilja sta bila dosežena po njegovem predsedniškem mandatu.

Szakolczai (v Nežmah 2006, 31. oktober) je mnenja, da je bil na Madžarskem prvi nosilec reform Imre Nagy. Nagy je po Stalinovi smrti s strani uradne Moskve dobil nalogo, da popravi stalinistično obliko komunističnega režima. Po prvih poskusih uvajanja korekcij je uvidel, da le te ne bodo zadostovale, da bo za doseg zadanih si ciljev potrebna uvedba obsežnejših reform. Nagy je tako pričel z uvajanjem sprememb v industriji, znižal je cene hrane, izpustil je mnogo političnih zapornikov, navezal je stike s cerkvijo. Vse to je bilo za Moskvo preveč. Sledilo je vojšako posredovanje s strani SZ, posledično se je proces reform na Madžarskem po letu 1956 ustavil. Obdobje po nasilnem zatrtju reformistov je zaznamoval madžarski politik Janos Kadar, ki je s svojo t. i. politiko kadarizacije na Madžarskem vzpostavil precej mehkejšo obliko socializma, kot je bila prisotna v ostalih vzhodnoevropskih državah.

Čeprav so bila na Madžarskem opozicijska gibanja pogosto prisiljena k umiku, so se vedno znova pojavljala v različnih oblikah. Kot povzema Haraszti (v Tismaneu 2004, 74–82) leta 1969 z Mladinsko komunistično Ligo kot zakasnelo reakcijo na zahodnoevropska študentska gibanja, podoben poskus je sledil leta 1981 z namenom ustanovitve neodvisnega študentskega predstavniškega telesa, vendar še vedno znotraj uradne politike, sledili so Dialogi, ki so predstavljali prvo neodvisno mladinsko gibanje. Leta 1983 so bili Dialogi deležni vrste represivnih akcij uradne politike in zato posledično razpuščeni, redki člani pa so še naprej delovali v različnih opozicijskih

gibanjih. Eno izmed vidnejših madžarskih gibanj, ki je bilo sprva osredotočeno na eno samo problematiko, sčasoma pa je s svojim delovanjem pridobilo pomen širših razsežnosti, je bilo gibanje Danube. Nastalo je kot oblika protesta proti madžarsko-češkoslovaško-avstrijskemu projektu, s ciljen izgradnje hidroelektrarne, katere izgradnja bi po analizah tako gospodarstvenikov kot okoljevarstvenikov povzročila ekološko in kulturno škodo. Gibanje Danube je mobiliziralo tako strokovno kot širšo javnost, s svojim delovanjem je postalo nekakšen predhodnik madžarskega parlamentarizma. Gibanje Danube je leta bilo 1985 nagrajeno z Right Livelihood Award, ki ima status alternativne Nobelove nagrade, ob pomoči avstrijskih in zahodnih članov politične stranke Zeleni pa jim je uspelo organizirati prvo javno tiskovno konferenco.

Haraszi (v Tismaneanu 2004, 71) kot prelomno leto Madžarske pomladi vidi leto 1987. Pravi, da se je takrat zdelo, kot da so se različna neodvisna politična gibanja pojavila kot simultana enotna akcija. Dva stebra »kadarizma« sta se zrušila sočasno: stranka se je bila prisiljena soočiti z dejstvom, da je čas strankarskega uspeha mimo ter da je padeč standarda za nedoločen čas neizbežen. Madžarska se je soočala s podobnimi dolžniškimi težavami kot Poljska, posledično poslabšanje življenjskega standarda je madžarsko inteligenco v opozicijskem delovanju še dodatno okrepilo, aktualna politična oblast pa je bila vse manj odporna proti očitkom opozicije.

Na Češkoslovaškem se kot prvi vidnejši poskus v smeri sprememb obstoječega režima beleži praška pomlad leta 1968. Reformisti praške pomladi so opozarjali na potrebe po spremembah na področju gospodarstva, odpravo omejitev medijske svobode, svobode govora in svobode gibanja.

SZ je na praško pomlad odgovorila z oboroženim vdorom na ozemlje Češkoslovaške. Kot povzema Hauner (v Tismaneanu 1990, 91) je invazija SZ takrat pomenila največje vojaško posredovanje na ozemlju Evrope po drugi svetovni vojni. Varšavski pakt je po tedanjih ocenah brez vednosti čeških oblasti na ozemlje Češkoslovaške poslal do pol milijona vojakov, več kot sto ljudi je bilo ubitih, več sto ranjenih.

Kljub krvavi represiji oz. zaradi nje se je duh reformistov razvijal dalje in se leta 1977 izrazil v dokumentu Listina 77. Dokument je bil kljub uradni zaplembi objavljen 6. januarja 1977 skupaj z imeni ustanovnih članov ter več kot dvesto podpisniki. Reakcije in sankcije oblasti so bile ostre, mnogo članov je bilo zaslišanih oz. izpostavljenih različnim oblikam pritiskov, nekatere od njih je doletela zaporna kazen (prav tam). Kot odgovor na ravnanje s podpisniki Listine 77 je bil ustanovljen Odbor za pravice nepravilno sojenim, z namenom seznanjanja javnosti z usodo podpisnikov. Leta

1979 so šestim članom te podporne skupine, vključno z Vaclavom Havlom, sodili. Listina 77 velja za najbolj aktivno skupino za človekove pravice na območju tedanje Vzhodne Evrope. Ne samo zaradi številnega članstva, temveč predvsem zaradi širokega področja njenega delovanja. V grobem je Listina 77 tedanji komunistični oblasti očitala neizpolnjevanje podpisanih dokumentov o upoštevanju človekovih pravic, določil Združenih narodov o ekonomskih, civilnih, kulturnih in političnih pravicah, člani Listine so se odzivali na nepravilnosti v širšem družbenem segmentu, tako na preganjanje kulturnih delavcev kot na politične obsodbe.

Tudi članstvo Listine 77 je zastopalo širši družbeni spekter. Med podpisniki so bili tako intelektualci Jan Patočka in Vaclav Havel kot politična opozicija, umetniki, predstavniki subkulturnih gibanj itd.

Hauer (v Tismaneanu 1990, 97–99) navaja obdobje med letoma 1982 ter 1984 kot čas intenzivnega sodelovanja med Listino 77 ter mirovnimi gibanji v drugih zahodnoevropskih državah. Podobno kot v Sloveniji je tedanja češkoslovaška oblast zaradi vse bolj prisotnih zahtev po spremembi obstoječih vrednot postopoma dopuščala reformistične ideje. V tem kontekstu je bila leta 1983 v Pragi organizirana mirovna konferenca, vendar je bila članom Listine 77 udeležba na njej prepovedana. Kljub posredovanju policije ter poskusom organizatorjev, da udeležbo preprečijo, se je nekaterim od članov Listine konference uspelo udeležiti.

Hauer (v Tismaneanu 1990, 95) kot ključno okoliščino za nastanek in nadaljnji razvoj Listine 77 vidi podpis Helsinške listine za varnost in sodelovanje v Evropi ter v povezavi s tem navaja tri ključne dogodke, ki so prispevali k nadaljnjemu razvoju tako Listine kot splošnega razvoja dogodkov na tem območju:

- prvič nastanek in delovanje Solidarnosti na Poljskem, ki je s svojim desetmilijonskim članstvom predstavljala presedan takratnega časa;
- pojav in delovanje zahodnoevropskih mirovnih gibanj, ki so močno vplivala na socialna in kulturna gibanja v Vzhodni Evropi ter
- nesrečo jedrskega reaktorja v Černobilu leta 1986.

Rizman (2006, 85) v svoji analizi procesa demokratizacije bivših socialističnih držav Vzhodne Evrope ugotavlja, da so politično aktivni intelektualci v veliki meri zaslužni za uvedbo pluralnosti oz. formiranja koncepta aktivne civilne družbe ter vzporedno opuščanje nedemokratskih režimov. Pravi, da kjer dialog ni bil mogoč, je sprememba političnega režima oz. kolaps avtoritarnih oblasti v večini primerov vodil v nasilje in

prelivanje krvi. Vendar v tem kontekstu poudarja (2006, 88), da so posamezni socialistični režimi nekonformne intelektualce obravnavali različno. V Bolgariji in Romuniji je bil dialog intelektualcev s takratnimi oblastmi zatrt že v začetnih poskusih, zaradi česar je tranzicija v omenjenih državah potekala povsem drugače – po padcu socialističnega režima je bila stara politična elita odstranjena in zamenjana s povsem novo. Na drugi strani so države, kot so Madžarska, Poljska in Jugoslavija (Slovenija), prisotnost intelektualcev in njihovega delovanja tolerirala ter sčasoma tudi pripomogla k izvedbi mnogih od njihovih pobud. V svoji analizi Rizman ugotavlja, da se je vloga intelektualcev, ki so sodelovali pri procesih demokratizacije, po odstranitvi socialističnih režimov v mnogih primerih spremenila. Mnogi od njih so se ali popolnoma umaknili iz politike ali pa so se znašli v politični marginali, zaradi česar so se nekateri od njih formirali v opozicijska gibanja. Slednje lahko ugotavljamo tudi pri mnogih novorevijaših, od katerih se jih je veliko znašlo na desnem, v večini časa opozicijskem političnem polu.

Merila uspešne demokratizacije se med analitiki razlikujejo. Roeder (v Rizman 2006, 141) kot merilo uspešne demokratizacije smatra zastavljene cilje, ki so bili oz. niso bili doseženi, pri čemer poudarja samostojno državo, demokratično ureditev ter kapitalistično ekonomijo. Navedena merila je uporabil pri osemindvajsetih postkomunističnih državah ter ugotovil, da jih je le tretjina uspela doseči zastavljene cilje. Bunce (v Rizman 2006, 153) ugotavlja, da je uspeh demokratizacije postkomunističnih držav odvisen od odnosa med liberalno opozicijo in komunisti. Močna liberalna opozicija, ugotavlja Bunce, je zmagala na prvih demokratičnih volitvah sama, pogosto pa tudi v koaliciji s komunisti, pri čemer se je v slednjem primeru za zagotovitev politične in gospodarske stabilnosti deloma odpovedala realizaciji svojega političnega programa. Kot primer tovrstne sinergije Bunce navaja Poljsko, Slovenijo in Češko.

Naslednjo skupino v tipizaciji razmerja moči predstavljajo države, kjer je bila liberalna opozicija šibka, predstavniki komunistov pa so obdržali politično moč, zmagali na prvih volitvah v novo formiranih državah ter tako ohranili oz. nadgradili svoj status politične elite.

Zadnjo skupino v kontekstu razmerja moči predstavljajo države, kjer je moč med novo liberalno opozicijo in komunisti izenačena. V tem primeru so se države razvijale na dva načina: prvič, ekonomske reforme so se uvajale neodvisno od procesa demokratizacije, pri čemer je gospodarstvo imelo prioriteto, kar je bilo značilno za Slovaško in Hrvaško,

ter drugič različna dinamika razvoja gospodarskih in demokratičnih reform, kot na primer pri Rusiji in Bolgariji.

Ta tipizacija uvršča Slovenijo v prvo, najbolj napredno skupino držav.

Kot analizira Rizman (2006, 151), so države nekdanjega vzhodnega bloka uporabile različne načine za spremembo takratne politične ureditve: na Češkem je demokratizacijo sprožila revolucionarna civilna pobuda, na Madžarskem je bila v procesu prehoda prisotna madžarska komunistična elita, na Poljskem se je demokratizacija zgodila z dolgotrajnimi pogajanjmi, na Hrvaškem in Slovaškem pa se je elita iz preteklosti ohranila, za obe je značilna izrazita podpora nacionalističnih gibanj. V primeru Slovenije, ugotavlja Rizman, lahko glede na navedene tipizacije smatramo, da se je proces demokratizacije kljub občasno prisotnemu etnocentralizmu ter težavam v procesu privatizacije odvijal relativno gladko v smeri postopne demokratične konsolidacije. Kot dokaz uspešnega procesa demokratizacije Rizman (2006, 155–56) navaja dejstvo, da je Slovenija kot prva izmed postkomunističnih držav postala posojilodajalec in ne posojilojemalec ter zaključuje, da je Slovenija skupaj s Poljsko, Madžarsko, Slovaško, Češko ter tremi baltskimi državami uspešno izvedla začetno demokratično konsolidacijo.

V procesu osamosvojitve Slovenije je bil kot eden izmed vidnejših akterjev prisoten tudi Demos, ki so ga z Novo revijo povezovali določeni skupni avtorji ter posledično duhovni ter ideološki temelji. Demosu zaradi notranjih trenj, predvsem zaradi zahtev njegovega desnega pola, v izvorni obliki ni uspelo preživeti, po njegovem razpadu je na oblast prišla leva politična opcija. Po mnenju nekaterih analitikov se je vzporedno s porazom pomladnikov, predvsem v smislu izgube njene središčnosti oz. vse večjem angažmaju na strani desnega političnega pola, postopoma spremenila tudi vloga Nove revije

4 NOVA REVIJA

4.1 Kulturno in politično vzdušje pred nastankom Nove revije, ob njem in po njem

Prve vidnejše reformistične tendence v smeri spremembe politične ideologije ter z njo povezane družbene in gospodarske ureditve beležimo v zgodnjih sedemdesetih letih.

Rizman (2006, 39) v analizi tega obdobja kot protagonista tedanje liberalne usmeritve izpostavlja Staneta Kavčiča, ki je poudarjal potrebo po večjem političnem pluralizmu znotraj obstoječih političnih organizacij ter ekonomskih reformah v smislu uravnoveženosti med trgom in državo. Že v tem obdobju najdemo razmišljanja o narodnem vprašanju; znotraj določenih krogov se je poudarjala premajhna avtonomija Slovenije, predvsem na področju neposrednih, odprtih odnosov z drugimi državami, tako v smislu ekonomskega kot tudi splošnega družbenega povezovanja. Dodatno se je problematizirala prevelika kontribucija v zvezno blagajno, centralizacija oblasti znotraj področja SFRJ ter prevelika moč JLA.

Kot nadaljuje Rizman (2006, 39–40) so bile Kavčičeve predstave o korekcijah obstoječega režima izdelane sistematično, pokrivale so vse vitalne dele ekonomskega, političnega in družbenega življenja. Tako se je kritično opredeljeval do tedanjega načina upravljanja in trženja težke industrije, bančništva, energetike, zdravstva in izobraževalnega sistema. Ob analizi njegove idejne zapuščine lahko v mnogo čem najdemo vzporednice s kasnejšimi procesi demokratizacije. Zaradi navedenega mnogi analitiki Kavčiča primerjajo s češkim Aleksandrom Dubčkom.

Dejstvo je, da je praška pomlad, poleg študentskih protestov na območju celotne Jugoslavije ter nemirov na Kosovu in Hrvaškem v poznih šestdesetih, predstavljala začetne impulze za razvoj kasnejših gibanj v smeri liberalizacije (prav tam, 39–40).

Tudi Hribar (2004, 429) ugotavlja, da se je ozaveščanje o potrebnih spremembah začelo prebujati v drugi polovici sedemdesetih let, ko se je njegova generacija soočala z njimi, do tedaj neznanim valom ideološke represije, kot to imenuje Hribar. Kot primer odgovorov na stanje duha tedanjega časa navaja pesem Janija Kovačiča *V meni živi cenzor* ter Pankrte s kritičnim naslovom *Tovariši gospodje, jest vam ne verjamem*.

Hribar ugotavlja, da je bilo to obdobje zaznamovano z zatiranjem in kratenjem svoboščin, ki so bile ob koncu šestdesetih let že dosežene. Kot univerzitetni profesor Hribar v tem obdobju med drugim problematizira tudi erozijo avtonomnosti univerze,

kar se je med drugim izražalo z vsakoletnim ideološkim preverjanjem univerzitetnih profesorjev.

V drugi polovici sedemdesetih se je v Sloveniji pojavil pank. Sprva je pank predstavljal del mladinske kulture, prisoten je bil predvsem kot nova oblika subkulture in je kot tak igral postransko vlogo znotraj širšega družbenega ozaveščanja, sčasoma pa je glede na specifično slovensko okolje ustvaril osnovo za identifikacijo tiste skupine mladih, ki se je želela osvoboditi socialistične ideologije in z njo povezanih družbenih vrednot (Mastnak 1994, 93–95).

Kot ugotavlja Rizman (2006, 51), ni bila samo pank glasba tista, ki je postajala vse bolj in bolj izzivalna za tedanjo politično oblast. Očitno nestrinjanje s prisotnim družbenim redom je pank kazal s svojim načinom življenja, ki je dajal jasno vedeti, da njegovi pripadniki sami sebe razumejo kot reformiste in se nikakor ne želijo podrediti socializaciji socializma. Pank je zahteval pluralizem, tak je bil že po svojem notranjem ustroju, predstavljal je podest za razvoj ostalih alternativnih gibanj (prav tam). V Sloveniji so se tako v relativno kratkem času razvila različna civilna in subkulturna gibanja: gejevska subkultura, mirovniška in ekološka gibanja, skupina Laibach itd. Slednja je s svojim imenom, ikonografijo in glasbo še posebej razburjala tako politično kot širšo javnost. Reakcije uradne politike so bile na začetku razmeroma ostre. Vlada je prepovedala koncerte skupine Laibach na območju Republike Slovenije, Zveza borcev jih je označila za naciste (prav tam).

Gantar (1994, 361) primerja pojav pank generacije ter študentske upore v letih 1968–72. Kot ugotavlja, so bili študentje v tem obdobju še vedno ujeti v socializem, zahtevajoč socializem s človeško dimenzijo, pank generacija pa je socializem pustila za sabo oz. se dvignila nadenj. Gantar poudarja še eno pomembno razliko: študente je uradna politična nomenklatura ne glede na proteste smatrala kot del sebe, kot svoje otroke, pri panku pa to ni bilo več mogoče, saj se je ta socializiral sam, preden ga je socializem sploh lahko indoktriniral. Reakcija uradne politike na pank gibanje je bila boj ali manj neposredna represija, ki pa je naletela na negativen odziv širše javnosti ter kritične inteligence.

Kot ugotavlja Rizman (2006, 54–55), je odklonilen odnos oblasti na posreden način spodbudil razvoj ostalih alternativnih gibanj, virus nekonformnosti se je razširil na ostale segmente družbe, pojav alternativnih medijev, kot sta bila Radio Študent in revija Mladina, ki so razbijali do tedaj ideološko in estetsko medijsko monolitnost, pa je s svojo prisotnostjo spodbujal in aktivno pomagal pri razvoju različnih oblik civilnih pobud.

Vendar ne zgolj alternativa gibanja, tudi znotraj razumniških krogov so se vse bolj pojavljale različne oblike mišljenjske, nekonformne diferenciacije, ki so vsaka na svoj način posredovale svoje poglede na takratni politični in obče družbeni položaj.

Balažic (2004, 31) v tem kontekstu kategorizira tri usmeritve: nacionalni pristop določenega dela tedanjih razumnikov, ki so se srečevali v Dragi in so po njegovem mnenju izdelali večino vidnejših konceptov »alternative« v osemdesetih. Kot naslednji poudarja ultra levičarski pristop mlajših avtorjev, ki jih je povezoval študentski list Tribuna ter kot tretjo psihoanalitični »lacanovski« pristop, katerega zagovorniki so izhajali oz. se povezovali z uredništvom revije Problemi.

Kot razlaga Balažic (2004, 42), so družbena gibanja na svoj način predstavljala opozicijo državno-partijski birokraciji, predstavljala so nastanek civilne družbe, v katero naj država ne bi posegala oz. jo nadzorovala. Družbena gibanja si po njegovem ne želijo državne oblasti, njihova funkcija in namen je državo postaviti nazaj v njene funkcionalne in legitimne okvire. Zdi se, da je prav nerazumevanje slednjega povzročalo takrat relativno represivne reakcije s strani uradne politike.

Navkljub prevladujoči družbeni klimi, ki je zahtevala spremembe, so se znotraj skupnega prostora glede na idejo, na kakšen način liberalizirati obstoječe stanje, razvile različne skupine. Liberalnejši del populacije, predvsem njen razumniški del, ki je večinoma izhajal iz umetniških in intelektualnih krogov, je bil bolj liberalen, njihove zahteve po pluralizmu so bile bolj radikalne, predvsem pa so želeli spremembe doseči na manj kompromisen in hitrejši način kot predstavniki iz političnih krogov. Predstavniki uradne politike so, nekateri zaradi idejnega nestrinjanja ali nasprotovanja, drugi zaradi pragmatizma, tretji zaradi poznavanja razmer znotraj skupne države in s tem bojazni nastanka konflikta želeli počasnejše korake na poti k spremembam, ki naj bi vodile k demokratizaciji. Previdnost slovenskega političnega vodstva je bila do neke mere razumljiva. Uradni Beograd je namreč že manjše idejne pobude, ki so izražale določena nestrinjanja z obstoječimi razmerami, označil za separatistične.

Ne glede na previdnost politične elite, ki je nemalokrat izhajala iz praktične nemoči nasproti vse močnejšim centralističnim težnjam, pa je kulturna in intelektualna elita postajala vse glasnejša v svojih zahtevah po spremembah oz. po zavrnitvi unitarnih principov, ki jih je narekovala tedanja oblast.

Vendar odklonov od tedanje uradne politične ideologije ni bilo zaznati le znotraj kulturnih intelektualnih krogov. Kot povzema Balažic (Mladina 2004, 10.oktober), je najmočnejša pobuda prihajala iz demokratizirane civilne družbe, iz različnih oblik novih

družbenih gibanj: ekološkega, mirovniškega, gejevskega in različnih subkultur: pank, NSK itd. Balažic v nadaljevanju razlaga, da je to dinamiko ozaveščene civilne družbe ZSMS poskušala mobilizirati v svoje namene, a se je zgodilo ravno nasprotno – civilna gibanja so preko ZSMS začela uveljavljati lastne pobude. ZSMS je s spremembami po volitvah, ko so se znotraj nje znašli novi ljudje, predvsem študentje FSPN, postala pobudnica mnogih predlogov, npr. civilnega služenja vojske, legalizacije stavk ipd. ZSMS se je soočila z notranjim konfliktom ob plakatni aferi, ki je, kot pravi Balažic (prav tam) na noge dvignila 20 milijonov ljudi znotraj Jugoslavije. Označeni so bili za meščansko desnico, celo za fašiste, podprl pa jih ni niti Dimitrij Rupel, ki je načeloval takratni prihodnji opoziciji. Po Balažicu je bila v takratnih zaostrenih razmerah njihova edina zaščita Kučanova partija, ker če bi odstranili aktivni podmladek, s čimer bi nakazali na lastno notranjo nehomogenost, bi postala sama predmet obravnave.

Repe (2002, 102–103) poudarja pomen delovanja Društva slovenskih pisateljev (DSP), ki se je v 80. letih prejšnjega stoletja poleg kulturnih ukvarjala tudi z vprašanji širše politične tematike. V političnem kontekstu je DSP predvsem poudarjalo težave mnogih pisateljev in pesnikov znotraj širšega jugoslovanskega prostora, katerih dela so bila s strani politične oblasti kritizirana ali celo prepovedana, mnogi od njih pa so bili zaradi svojih vsebin tudi obsojeni na zaporne kazni. V tem kontekstu je z javnimi pismi opozarjala na skrb vzbujajoče stanje znotraj Zveze pisateljev Jugoslavije (ZJP).

Slednje je bilo najverjetneje poleg ostalih omejitev tistega časa razlog, da se je leta 1980 skupina slovenskih intelektualcev, nezadovoljnih s pluralizmom in dometom znotraj tedanjega revijalnega življenja, odločila ustanoviti novo revijo. Pismo s prošnjo za ustanovitev nove publikacije, ki naj bi bila v prvi vrsti namenjena razpravam o kulturi, so naslovili na za tedanje medijsko politiko ustrezne in odločilne politične vrhove. Leta 1982 je bila prošnja pozitivno rešena, izšla je prva številka Nove revije.

4.2 Začetki Nove revije

Kot povzema Klemenčič (Mladina 2003, 27. januar) je nastanek Nove revije trajal dve leti. Leta 1980 je skupina šestih intelektualcev Tine Hribar, Svetlana Makarovič, Andrej Inkret, Boris A. Novak, Dimitrij Rupel in Niko Grafenauer) napisalo pismo s pobudo za ustanovitev nove revije (v pobudi še ni imela lastnega imena). V časopisu Delo je idejo podprlo še 60 podpisnikov. Pismo je bilo naslovljeno na predsednika republiške konference Mitjo Ribičiča, dodatno pa je bilo posredovano še predsedniku predsedstva

SRS, Skupščine SRS, Izvršnega sveta skupščine SRS, Izvršnega odbora Kulturne skupnosti Slovenije in Društvu slovenskih pisateljev ter glavnemu uredništvu časnika Delo (prav tam).

Pobuda je izražala nezadovoljstvo z obstoječim stanjem tedanjih tiskanih medijev na področju kulture, ki po mnenju avtorjev niso zmogli ustvarjati pogojev za izražanje razmišljanj določenega dela slovenskih razumnikov.

Kot se v govoru na slavnostni akademiji ob jubileju Nove revije spominja Dimitrij Rupel (MZZ 2007, 30.maj), »je šesterica literarnih prijateljev v njegovem domu, v Šumijevi hiši, Socialistični zvezi delovnega ljudstva napisala pismo, v katerem so predlagali ustanovitev Nove revije«.

Tine Hribar (2004, 35) se začetkov Nove revije spominja:

Pobudo za Novo revijo sva stuhtala z Nikom Grafenauerjem. Program Nove revije sem začel pisati po dogovoru z njim, zbral pa je, saj je bil že tedaj sredotežna osebnost velikega števila umetnikov – od pisateljev, do pesnikov, od slikarjev, do glasbenikov – tudi večino podpisnikov pobude, ki smo jo (skupaj z nama se Dimitrij Rupel, Andrej Inkret, Boris A. Novak in Svetlana Makarovič) razposlali 11. junija 1980, v Delu pa je bila objavljena – po živčnem prekladanju na različnih forumih – čez dobrih štirinajst dni zaradi morebitnega prevelikega odziva brez imen (šestdesetih) podpisnikov.

Kot nadaljuje Klemenčič (Mladina 2003, 27. januar) je ideja o ustanovitvi Nove revije je sprožila številne polemike znotraj celotnega območja takratne skupne države. Javna in interna dopisovanja med takratno aktualno oblastjo ter skupino pobudnikov ustanovitve Nove revije so več kot očitno izražala nenaklonjenost do ustanovitve nove revije, katere pobudniki so predstavljali opozicijo tedanji uradni politiki. Še več, idejni protagonisti Nove revije so bili že pred prvo izdajo označeni kot ideološki separatisti, ki so se hoteli distancirati od takratnih obstoječih kulturnih revij Problemi, Sodobnost in Dialogi. Tedanja slovenska oblast je bila v zvezi z Novo revijo razcepljena: deloma so jo v kontekstu dopuščanja pluralnosti potrebovali za svojo legitimizacijo, ali kot pravi Balazic (Mladina 2004, 10. oktober) je predstavljala dvorno opozicijo partiji, na drugi strani pa je glede na avtorje, ki so izhajali iz slovenske intelektualne elite, predstavljala upoštevanja potrebnega ideološkega nasprotnika.

Pobudnike ustanovitve Nove revije naj bi obstoječe revije omejevale; po njihovem

mnenju so zaradi prevelikega nadzora s strani uradne politike ponujale premajhno odprtost za svobodomiselnost publiciranja, zaradi neposredne cenzure partijskih vrhov naj bi pri svojem delovanju imele premajhen manevrski in ustvarjalni prostor. Omenjene kritike so v krogih preostalih tedanjih intelektualcev sprožile kar nekaj negativnih odzivov in nerazumevanja.

V prispevku *Več, kot le revija* Klemenčič navaja Leva Krefta (Mladina 2003, 27. januar):

S Spomenko sva se redno srečevala na zaslišanjih na partiji, čeprav sem bil član marksističnega centra. V začetku sem Novi reviji res nasprotoval, predvsem zato, ker je bila pobuda nekolegialna, saj naj bi se po njihovem morale ukiniti vse druge revije. Poziv, da se ukinejo Problemi, je bil grd. Dialog, ki je že obstajal v Mladini, Radiu Študent, Društvu pisateljev, zgodil se je pank in Laibach, se je ožal, ne pa širil. Navzoča je bila kritika sistema. Takrat se nam je zdelo, da je Nova revija vzela pomen drugim gibanjem. Vendar je bilo rivalstvo potrebno, da smo se lahko oboji razvijali.

Kljub vsemu je dve leti kasneje, junija 1982, prišlo do izdaje prve številke Nove revije. Čedalje večja stopnja družbene ozaveščenosti, številna gibanja, ki so posredno iskala tudi literarno obliko svojega delovanja, oblastem preprosto ni več dovoljevala prepovedi pobude, ki je v veliki meri apelirala na težave tedanjega časa.

Hribar (v Klemenčič, prav tam) se začetkov spominja:

Ob objavi prve številke smo se vsi tresli. Nismo vedeli, kaj se bo zgodilo. Takrat še ni bilo takšne svobode. Z vsako številko smo pričakovali, da jo bodo ukiniteli, vendar se to ni nikdar zgodilo. Mene sploh niso nikoli klicali na zaslišanja, druge pa, posebno Rupla, ki je bil odgovorni urednik in se jim je s tem bolj zameril, po drugi strani pa je imel kritje, ker je bil oče njegove žene predsednik Zveze borcev.

Niko Grafenauer (2007, 50) pravi, da je bil nastanek Nove revije dve leti trajajoč mukotrpen postopek, ki je potekal v omejujočem političnem in kulturnem ozračju. V tej klimi se je »znašla pobuda za revijo, ki naj bi z novimi kreativnimi energijami drugače mislečih stopila na tedanje prizorišče« .

Spominja se, da je bila v času pobude za nastanek Nove revije prisotna, kakor sam imenuje, posthumna parola »*Po Titu Tito*«, zato ugotavlja, da je opozicionalno zvenela vsaka nova ideja, še posebej, če je prihajala s strani drugače mislečih. Nasprotovanja ustanovitvi Nove revije zato vidi kot posledico tedanjega političnega in obče duhovnega vzdušja.

Tudi Dimitrij Rupel (1992, 112–113) se časa pred ustanovitvijo Nove revije spominja kot obdobja cenzure mnogih novinarjev in publicistov. Tudi sam je bil večkrat predmet cenzure ter večjih ali manjših manipulacij. Pravi, da se kljub toleranci nekaterih časopisov ni smel pojavljati prepogosto. Ustanovitev Nove revije tako vidi kot dobrodošlico ter podporo tistim avtorjem, katerih dela so bila iz različnih režimskih razlogov v drugih revijah zavrjena za objavo. Rupel (prav tam) poleg navedenega vidi razloge in pomen ustanovitve in delovanja Nove revije tudi v tem, da je prostor za svoje delovanje dobila tista skupina intelektualcev, ki je bila v sedemdesetih letih izključena iz revije Problemi, kjer je prevladovala radikalna novolevičarska usmeritev. Rupel razume kot širše ozadje za pobudo Nove revije razmere, ki so nastale po Titovi smrti. V osemdesetih so se namreč srečevali z umikanjem partije s področja kulture, kar se je smatralo kot taktiko, zaradi česar so bili ves čas pod pritiskom, kdaj bo prišlo do odkritega napada na njihovo delovanje. Rupel (1992, 113–114) nadalje ugotavlja, da je bilo delovanje Nove revije v marsičem določeno s partijsko kulturo in medijsko politiko, vendar pa, podobno kot Balažic, ugotavlja, da je partija do 57. številke Novo revijo smatrala kot koncesijo, kot neke vrste podkupnino neprijetnemu disidentskemu krogu.

Prvo številko Nove revije so spremljali različni odzivi: negativni so prihajali predvsem s strani tedanje oblasti in v skladu s tedanjimi popravki uredniške politike s strani večine tedanjih javnih občil. Na drugi strani sta Novo revijo podpirala že tedaj deklarirana opozicijska medija Radio Študent in Mladina.

Vendar se je tudi uradna politika zaradi že omenjene potrebe po legitimizaciji lastnih načel ter ustvarjanja vzdušja o dopustnosti ter prisotnosti pluralizma v določenih kontekstih odzvala pozitivno zadržano. V pozitivnih kritikah se je Novi reviji priznavala predvsem strokovnost jezika ter visoka literarna vrednost. Grafenauer (2007, 50) navaja, da ko se je Nova revija ustalila in začela izhajati kot mesečnik, je objavljala in sodelovala s številnimi jugoslovanskimi pisci, ki so imeli zaradi različnih, predvsem režimskih razlogov prepoved objavljanja v svojih lastnih okoljih, mnogi med njimi so bili nekdanji politični zaporniki.

Kot se spominja Grafenauer (prav tam), je v uredništvo Nove revije prišel celo Franjo Tuđman, vendar si je v zvezi z objavo njegovih spisov kasneje domnevno zaradi takrat precej verjetnih sankcij premislil. Med sodelavci Nove revije je bil tudi Dobrica Čosić, ki s somišljeniško revijo Javnost v Srbiji ni mogel prodreti, zato tam ni želel ali mogel objavljati.

Tudi Spomenka Hribar (Dnevnik 2005, 17.december) razlaga, kako so začetki Nove revije spodbujali delovanje intelektualcev na širšem jugoslovanskem področju. Pravi, da je poskus ustanovitve Javnosti propadel, zato so kolegom v Srbiji ponudili možnost objavljanja v dvojni številki revije, kjer bi lahko objavljali svoje politične analize, eseje, poezijo in prozo. Hribarjeva nadaljuje, da so s tem dejanjem želeli javnosti predstaviti srbsko duhovno podobo, njene tako politične kot družbene težave, saj, tako Hribarjeva, je bila Nova revija duhovni prostor in ne zgolj politična publikacija. Predlog je bil s strani srbskih kolegov sprejet, vendar do njegove izvedbe ni prišlo. Hribarjeva (prav tam) nadalje razlaga, da »so šli srbski kolegi na delo in spisali Srbski memorandum, ki je bil ideološka osnova za vse poznejše dogajanje in prelivanje krvi na jugoslovanskih tleh, sodelavci Nove revije pa smo intenzivirali pripravo 57. številke (Prispevki za slovenski nacionalni program)«. Politično sodelovanje med slovenskimi in srbskimi razuminki, kaj šele med političnima vodstvoma, se je izkazal za nemogočega.

Mnogi – k čemur se bomo vrnili kasneje – so menili, da je bilo delovanje Nove revije politično že vse od njenih začetkov, njihove politične ambicije naj bi bile usmerjene h konkretnim političnim ciljem. Nova revija je namreč že kmalu po svoji ustanovitvi obravnavala teme, kot so politični pluralizem, partijski monizem, federacija in konfederacija, narodna enakopravnost, težnje nerazvitih delov skupne države itd. Vendar je kljub temu, kot pravi Balažic (2004, 110), med drugimi intelektualci imela status dvorne opozicije partije, predstavljala je tako privilegiranega ter obenem napadanega sogovornika.

5 IDEOLOŠKA USMERITEV NOVE REVIJE

5.1 Nova revija: kulturni in politični pluralizem ali implikacija idej desnih razumnikov?

Materija Nove revije je že kmalu po začetku njenega izhajanja, ne glede na njeno poslanstvo kulturne kritike, posegala v sfero politike, konkretnije se je dotikala nacionalno-politične tematike in z njo povezanih vprašanj. Korelacija med kulturo in politiko se s strani kritikov Nove revije niti ni problematizirala, saj se omenjeni sferi v praksi v določenih točkah začneta prekrivati, takratne in tudi kasnejše kritike so bile usmerjene predvsem v aplikacijo konkretnih političnih usmeritev, ki so se kasneje združile v 57. številki ter formiranju politične opozicije Demos.

Na ambicije Nove revije nakazuje tudi razmišljanje Jožeta Pučnika (1998, 3), ko pravi, da je ta razumniška javnost nastopala proti vsem oblikam manipuliranja, ki so jih izvajali nosilci moči v gospodarstvu, politiki, izobraževalnih, znanstvenih, zdravstvenih in socialnih ustanovah in tudi medijskih hišah.

Dvoplastno, kulturno, ki prehaja v politično, vlogo Nove revije, ki je izhajala iz potreb določene skupine tedanjih slovenskih intelektualcev, povzema Tine Hribar (2004, 19): »Izdelava novih meril ne pomeni izgotavljanja nekakšnih za vselej zamejenih oziroma vnaprej nepreklicnih meril vrednotenja, marveč uvajanje označevalcev vztrajnega razločevanja med umetniškim delom in literarno ideologijo, med mišljenjem in metafiziko, med narodom in nacijo, med človekom in subjektom, med stvarnostjo in objektom. Novi položaj zahteva tudi nov premislek sveta«.

Navedeno nakazuje, kar nekateri avtorji, med njimi tudi Hribar, priznajo neposredno, da so se že ob sami ustanovitvi Nove revije znotraj ozkega kroga prisotnih intelektualcev oblikovale smernice, katerih ambicija je bila vplivati na spremembo tedanjega političnega prostora.

Hribar (2004, 20) ravno to predpostavko spretno spelje v kontekstu razmerja političnega programa in literature:

Za zadnja desetletja 20. stoletja nikakor ne drži, da je literatura še zmerom žarišče in jedro duhovne zgodovine Slovencev ali da je duhovna zgodovina Slovencev po svojem posebnem značaju predvsem zgodovina literarnih manifestacij.

Če vzamemo na preizkus te trditve Prispevke za slovenski nacionalni program iz leta 1987 in se ozremo na sodelavce 57. številke Nove revije, lahko kaj hitro ugotovimo, da so med njimi tako literati kot teoretiki, toda programski teksti v dobesednem pomenu so teoretski teksti. Če izhajamo iz trojice materija, energija in informacija, potem umetnost prinaša energijo informacija pa prihaja s filozofijo. Literatura še zmeraj ostaja temelj slovenske kulture, toda orientacijsko pobudo in reprezentacijsko vlogo vse bolj prevzema teorija.

Potrebe po ustanovitvi revije, ki bo predstavljala možnost drugačnega publiciranja, ne najdemo samo v intelektualnem nemiru določene skupine, ki je čutila potrebo po spremembi duhovnega in političnega ozračja. Nekateri izmed pobudnikov ter tudi kasnejših stalnih sodelavcev so se v tem obdobju srečevali z zelo konkretnimi ovirami, kot so prepovedi predavanja in objavljanja, prepovedi združevanj, posegi v zasebnost s preiskavami stanovanj ipd.

Mnogi avtorji so s težnjami in uveljavljanjem svoje nepolitičnosti in neideološkosti dosegali ravno nasprotno učinke: postajali so tarče napadov in očitkov v kontekstu delovanja proti tedanjim oblastem, posledično pa so se srečevali z že omenjenimi oblikami onemogočanja tako profesionalnega kot obče družbenega delovanja.

Sprejet je bil zakon o visokem šolstvu, ki je predpisal vsakoletno ideološko preverjanje (v smislu preverjanja moralno političnih kakovosti) univerzitetnih profesorjev. V praksi je to pomenilo, da so akademiki lahko izgubili naslov in posledično službo; avtonomija univerze je bila s tem okrnjena z ideološkimi merili tedanje politične ureditve.

Zato, kot pravi Hribar (2004, 35), ki je bil več let brez profesure, so s pobudo za ustanovitev Nove revije stavili na vse ali nič, ter nadaljuje da so delno toleranco tedanjih oblasti do Nove revije dosegli s tem, da obstoječe oblasti niso napadli neposredno, temveč so (2004, 37):

...očitek o stalinizmu pretihotapili skozi omiljeno kategorijo restalinizacije pri pobudi, poleg tega pa so kot vzporednik priključili še pluralizem (navedba političnega pluralizma je bila na podlagi členov veljavnega kazenskega zakonika neposredno kazniva) samoupravnih interesov. Nadaljuje, da četudi so pluralizem samoupravnih interesov z dodatno zahtevo po demokraciji in mišljenjski diferenciaciji, kar se da razširili v smeri političnega pluralizma, so voditelji pred tem nekoliko zamižali, zadoščal jim je načelni poklon ideologiji

samoupravljanja.

Na pomislek o morebitni nenačelnosti Hribar odgovarja, da morda lahko govorimo o nenačelnosti, toda njihovo dejanje je bilo politične narave in v politiki z absolutno načelnostjo ne prideš nikamor, s čimer posredno potrди začetne tendence političnega aktivizma Nove revije.

Novo revijo so njeni tvorci in simpatizerji razumeli kot ključnega akterja slovenske državnosti, demokratizacije slovenskega političnega prostora ter s tem, kar je najpogostejši očitek kritikov Nove revije, kot enega izmed ključnih akterjev slovenske osamosvojitve. Tudi Hribar se v povzetku kronoloških prelomnic Nove revije pridružuje tovrstnemu razumevanju pomena le-te (2004, 46):

Prelomno leto, leto vznika nove slovenske samozavesti, je leto 1980, ko smo za pobudo z Novo revijo naredili prvi korak ne samo pri zaustavljanju in omiljevanju, marveč pri odpravljanju komunističnega režima kot kulturne in politične diktature. Brez pobude leta 1980 ne bi bilo Prispevkov za slovenski nacionalni program leta 1987, brez teh pa tudi osamosvojitve slovenskega naroda v nacijo ne.

Z navedenim Hribar neobjektivno prezre vsa predhodna delovanja različnih dejavnikov ter akterjev, ki so na svoj način pravzaprav oblikovali temelje za politično in družbeno vzdušje, v katerem so bila ustanovitev ter kasnejše aktivnosti Nove revije sploh mogoče. Nova revija je na začetku svojega delovanja imela skupni imenovalec z drugimi civilnimi gibanji: zavzemala se je za širjenje družbenega prostora, odpravo političnih regulatorjev, zagotavljanje občih, tradicionalnih meščanskih svoboščin. Od ostalih se je razlikovala po svoji notranji strukturi, saj so v njenem krogu prevladovali predvsem akademiki.

Kovačič in Kuzmanić (2009, 262–263) vidita znotraj Nove revije tri osnovne smeri pojmovanja in razumevanja države in nacije:

1. *Nacionalizem* ter njegovo zahtevo po narodni državi preko katere je edino mogoče uresničevanje nacionalnih ciljev. Kot zagovornika te usmeritve navajata Hribarja.
2. Koncept *Nacija proizvajava*, kjer narod in nacija ne igrata več centralne vloge, slednjo prevzame logika učinkovitosti in produktivnosti. Država z aktivno in

pasivno politiko usmerja družbeni razvoj. Glavni avtor te paradigme je bil Bučar.

3. *Samoukinitev države*, kjer produktivnost družbe preraste nacionalno državo ter s tem poseže v globalne okvire. Nacija ima v tem kontekstu postransko vlogo, razen v primeru, ko bi delovala zaviralno.

Nova revija se je začela ukvarjati s političnim, predvsem nacionalnim vprašanjem, v kontekstu favoriziranja nacionalnosti. Morda na začetku še ne deklarirano desna je Nova revija s svojimi povezavami z DEMOS-om ter njegovimi vrednotami vse bolj izražala elemente politične desnice ter njenega vrednostnega sistema.

Kot ugotavlja Tomc (1998, 51), je bil problem Nove revije in njenega približevanja desni politični opciji njeno vztrajanje pri antikomunizmu kot osnovnem izhodišču.

Na začetku po mnenju Tomca (v Hribar 2004, 126) antikomunizem ni imel ideološkega predznaka, temveč je bil samoumevno združevalen. Tudi Spomenka Hribar (Mladina 2007, 22. junij) se strinja, da je imela Nova revija po osamosvojitvi premajhno distanco do določenih političnih usmeritev, v čemer vidi zlorabo podobe in poslanstva Nove revije.

Nova revija se je skozi čas evidentno približevala in kasneje že na trivialen način neposredno podpirala desno politično opcijo. Natančneje bom razvoj Nove revije v tej smeri obravnavala v enem izmed kasnejših poglavij.

6 57. ŠTEVILKA NOVE REVIJE

Februarja 1987 je bila objavljena posebna, 57. številka Nove revije pod naslovom Prispevki za slovenski nacionalni program. Če se je pred omenjeno številko vsebinsko delovanje Nove revije opredeljevalo med političnim in kulturnim, je 57. številka predstavljala njeno dokončno opredelitev področja delovanja. Številka je preko različnih esejev sporočala in opozarjala na kritičen položaj Slovenije znotraj SFRJ, problematizirala je stanje v drugih delih skupne države, podajala je različne perspektive nacionalnega ter občega razvoja Slovenije.

Vzdušja, v katerem je nastajala 57. številka, se Spomenka Hribar spominja:

»Razen pri 57. (v Klemenčič, Mladina 2003, 27. januar) številki nismo ničesar skrivali: bili smo notranje osvobojeni strahu, mislili smo svobodno in tako smo se tudi vedli in govorili, recimo po telefonu. Nas UDBI ni bilo treba preverjati, kar smo mislili, smo tudi napisali. In seveda, kar smo pisali, smo tudi mislili.«

Uvodnik 57. številke je povzemal skupno sporočilo objavljenih esejev:

»Pričujoča številka Nove revije prinaša filozofske in sociološke razprave in eseje, ki se ukvarjajo s problematiko slovenskega naroda, bodisi, da gre za raziskovanje njegovih korenin ali pa za premislek o njegovi perspektivi« (Uredništvo Nove revije, Nova revija 1987, 1).

Z zaključkom neposredno nakazuje ter apelira na spremembe nacionalnega položaja (1987, 2):

Kot pove že naslov, gre za prispevke za slovenski nacionalni program, to pa pomeni, da ne gre niti za prispevke h kateremu koli že obstoječemu programu niti za formulacijo alternativnega programa. Gre za to, kar povedo besede v naslovu, za prispevke za program, ki ga še ni, in katerega formulacija odločno presega kompetence revije ali njenih sodelavcev. Gre za pobudo za drugačno razmišljanje o Slovencih, za novo koncepcijo slovenstva, ki naj bi se konstituiralo v ustanovah potencialno suverena naroda in v njegovem vsakdanjem življenju – glede na zahteve nove zgodovinske epohe.

Če samo preletimo naslove posameznih esejev 57. številke, lahko začutimo njeno neposredno sporočilnost: potrebna ni samo kulturna ter politična sprememba, temveč predvsem prenova nacionalne zavesti in s tem definiranje nacionalnih interesov

Slovenije znotraj skupne države Jugoslavije. Za lažje razumevanje vsebine 57. številke v nadaljevanju navajam krajše povzetke nekaterih avtorjev:

V svojem prispevku *Slovenska državnost* Hribar (1987, 3) na začetku razlaga povezavo nacije in državnosti. Poudarja, da so države obstajale že pred modernimi nacijami, nacionalne države pa so se začele oblikovati v obdobju, ko se je v središče sveta postavil človek sam. Pri oblikovanju slovenske zavesti navaja Prešerna in Cankarja (1987, 5). Oba sta se zavzemala za uveljavitev in razvoj slovenskega jezika, poudarjala njegov pomen ter slovenski narod s samostojnim jezikom vpeljala tako v slovansko kot jugoslovansko celoto. Hribar svojo razpravo zaključi s poudarkom na individualni odločitvi o suverenosti. »V to jasno zavest spada spoznanje, da samoodločba ni samoodločba slovenskega naroda kot Naroda, marveč samoodločitev Slovencev kot posameznikov« (1987, 29).

Urbančič (1987, 30) v svojem eseju *Jugoslovanska nacionalistična kriza in Slovenci v perspektivi konca nacije* na začetku izpostavi dejstvo, da je vsak zgodovinski narod vedno znova soočen z vprašanjem o možnostih in nemožnostih svojega bivanja. V tem kontekstu se navezuje na položaj jugoslovanskih narodov znotraj tedanje še skupne države, ter perspektivah ter možnostih narodov kot narodov v Jugoslaviji.

V podnaslovu *Kako je danes z nacionalizmom?* Urbančič (1987, 33) povezuje konec nacije s koncem nacionalizma. »S prelomom epohe odpirajoča se perspektiva konca nacije naznanja tudi konec nacionalizma. Nacionalizem se v perspektivi kaže kot neki zgodovinski zaostanek, kot nekaj, čemur je njegov epohalni konec že potekel in minil ter je zato po svojem bistvu že nekaj preteklega«. Urbančič je v svojem prispevku analiziral tudi tedanje stanje v Sloveniji, soodvisnost posameznih federalnih enot, ter v tem kontekstu pravico do lastne vojske kot pravico vsake nacije oz. odsotnost te imenuje vojaška obrambna kastriranost (1987, 56). Ugotavlja, da bi Slovenija morala imeti lastno vojsko, kar je po njegovem mnenju naravno in zakonito za vsako nacijo (1987, 54–56).

Hribarjeva (1987, 74–75) v svojem članku *Avantgardno sovraštvo in sprava* raziskuje povezave med partijo in avantgardo, avantgardistično vlogo partije ter povezavo partizanstva in politike. V analizi avandgardistične vloge partije navaja Borisa Kidriča (v Hribar, 74):

Avantgardistični značaj partije v tej dobi revolucije ni, da bi imela partija formalne predprave. Nima jih niti v diktaturi proletariata. Formalne

predprave ima IOOF. Avantgardistična vloga partije ne obstaja v predpravicah, tako prizadevanje pomeni ustvarjati brez potrebe konflikte. Avantgardistična vloga partije je v tem, da ima partija v rokah pozicije, ki bi jih kdo drug lahko izkoristil, da bi partija izgubila svoj globoko ljudski značaj.

Iz česar zaključuje, da je avantgardistična vloga partije v tem, da drži v rokah pozicije, razlika med dejanskim in formalnim pa se kaže v tem, da ima formalne predprave izvršni odbor OF. V prispevku se Hribarjeva dotakne tudi poveljnih poveljev, osamosvojitve ter izpostavlja problem neformirane slovenske vojske (1987, 79–91).

V prispevku *Civilna družba pod slovenskim socializmom* Tomc (1987, 144) raziskuje pojem civilne družbe znotraj socialističnega sistema. Ugotavlja, da bolj kot nacionalizem razvoju civilne družbe škodi sam socializem, saj je znotraj socializma razvoj civilne družbe, demokracije in pravne države omejen. Tomc tako ugotavlja, da se civilna družba ne razvija organsko, temveč večinoma sledi odločitvam partije (prav tam, 144–148) ter nadaljuje, da na osnovi analize poveljnega dogajanja zato težko govorimo o razviti in dejavni civilni družbi na Slovenskem.

Kovačič in Kuzmanič (2004, 245) se pri svoji raziskavi pojmovanja države in nacije z vidika novorevijašev znotraj 57. številke osredotočata na prispevke Hribarja, Urbančiča ter Bučarja kot treh vidnejših akterjev Nove revije z namenom predstaviti različne koncepte ter pojmovanja države in nacije.

Kot vodilnega zagovornika etnocentrizma navajata Hribarja ter povzemata njegovo izhodišče (2004, 249), da lahko narod pridobi status subjekta samo preko lastne države, katera mu kot edina zagotavlja svobodo v svetu ter brani njegove pravice. Nadaljujeta z predpostavko (prav tam, 249), da narod postane zgodovinski, ko vzpostavi lastno državo.

Hribarjev prispevek v 57. številki Kovačič in Kuzmanič (2004, 250) povzemata kot idejo o združitvi naroda in njegove volje do moči, ter interpretirata njegov vidik Slovenskega nacionalnega vprašanja kot vprašanja »prestopa politično negotovega naroda na raven subjekta volje, to je nacije, ki ve, da hoče nekaj zase, in tudi ve kaj hoče (lastno državo)«.

Drugo novorevijaško smer razmišljanj o državi in narodu Kovačič in Kuzmanič poimenujeta tehnocentrična (2004, 255). Kot zagovornika te smeri navajata Bučarja, ki je v svojih prispevkih že pred 57. številko izpostavljal neučinkovitost modela socialističnega gospodarstva ter izkoriščevalsko naravnost jugoslovanske federativne

ureditve. Eden glavnih ciljev Bučarjeve reforme jugoslovanske gospodarske ureditve je bila ideja, da ekonomija prevzame primat pred državo (prav tam, 255).

Kovačič in Kuzmanić razumeta Bučarjeve prispevke ter njegovo razumevanje demokracije kot današnji koncept subsidarnosti (2004, 256). Sintezo konceptov etnocentrizma in tehnocentrizma Kovačič in Kuzmanić vidita v prispevkih Urbančiča. Njegov vidik je povezava oz. enotnost nacije med narodom in organizirano družbo, političnim sistemom in narodnim gospodarstvom (2004, 258). Urbančič je posređoval mnenje, »da se epoha nacije ravnokar izteka in da nacionalni sistem samoproizvodnje absolutnega subjekta izgublja svojo voljo« (v Kovačič in Kuzmanić, 258). V tem kontekstu postavlja Urbančič vprašanje legitimnosti nacionalizma. Legitimnost zahteve po lastni državi Urbančič ne vidi samo »v naključnih zgodovinskih dogodkih temveč v sami zahtevi kot dejanju moči« (2004, 259).

Tudi Spomenka Hribar ugotavlja (Mladina 2007, 22. junij), da je bila 57. številka notranje diferencirana, saj si posamezna stališča vsebinsko nasprotujejo, besedila pa imajo različno sporočilnost. Vendar so eseji različnih avtorjev imeli skupni imenovalec: analizirali, problematizirali in s tem neposredno kritizirali so trenutno politično ureditev, njeno miselnost in vrednostni sistem.

Kot pravi Niko Grafenauer (2007, 50) – skupaj z Dimitrijem Ruplom je bil urednik 57. številke – so 57. številko med drugim označevali kot analogno srbskemu Memorandumu, kar pa zanika oz. ima za podtikanje:

Čeprav so prispevki za slovenski nacionalni program v 57. številki Nove revije 1987. leta pomenili disidentsko intelektualno dejanje v nekdanjem jugoslovanskem političnem prostoru, čeprav je to dejanje temeljilo v duhovnem avtohtonem premisleku, ki naj osvetli položaj slovenske nacije in družbe v kriznih razmerah, kakršne so jo substancialno vse globlje razjedale, in je bilo zato nujno in neodložljivo, da se pokaže ne le na vzroke in posledice, ampak hkrati nakažejo tudi opcije za izhod iz tega zgodovinskega klinča, čeprav si nihče izmed piscev prispevkov ni umišljal, da zapisane besede nosijo s sabo kaj več od tveganja, kakršno vsebuje sleherni mišljenjski utopist, ki pa je bil v monističnem partijskem sistemu kaj hitro označen za politično subverzijo, je 57. številka doživela politično usodo, ki daje slutiti, da ji je bila kot pomembni sestavini znotraj partijskega obračuna med »starokomunisti« in »mladokomunisti« tako rekoč vnaprej pripravljena.

6.1 Nasprotniki delovanja Nove revije – ideološka razhajanja ali pragmatizem

Odzivi oz. kritike 57. številke so bile različne, del kritik je imel ideološko osnovo: 57. številki so nasprotovale zaradi kritične obravnave tem, ki so bile v tedanjem času tabuizirane, druge so imele strokovne oz. akademske pomisleke predvsem v kontekstu zgodovinske nedokazljivosti nekaterih trditev, potvarjanju zgodovine itd.

Na drugi strani se srečujemo z enoznačnimi pogledi na pomen 57. številke, predvsem v kontekstu njenega pomena za proces osamosvojitve in nadaljnega političnega razvoja znotraj Slovenije. Ob petindvajseti obletnici Nove revije je tedanji premier Janez Janša (2007, 30. maj) o 57. številki govoril:

57. številka Nove revije po mojem mnenju za Slovence predstavlja tisto, kar na primer predstavlja Deklaracija za neodvisnost za Združene države. To je temelj, ki se ga danes spominjamo – prvič zato, ker je bil postavljen v času, ko je bilo za to najbolj primerno; in drugič zato, ker gre za program, ki je bil uresničen. Besede, ki so takrat zvenele preroško – za katere je bilo potrebno ne samo veliko znanja, ampak veliko osebnega poguma – so postale meso in v današnjem času predstavljajo teoretični temelj slovenske države.

Reakcijam takratne oblasti v zvezi z omenjeno številko Spomenka Hribar (Mladina 2007, 22. junij), ena izmed avtoric 57. številke, pripisuje drugačno ozadje oz. v takratnih potezah CK vidi posredno načrtno zaščito novorevijašev. Spomenka Hribar trditve o represiji nad avtorji 57. številke delno zanika. Pravi, da v Sloveniji razen nekaterih izjem ni bilo zaznati zahtev po represiji nad avtorji. V nasprotju z mnogimi kritiki pozitivno interpretira izjavo predsednika Zveze komunistov Milana Kučana (ta izjava je bila kasneje sprejeta kot uradno mnenje CK ZKS), v kateri Kučan med drugim pravi, da »ZKS ne poziva k pogromu zoper revijo«, ker da bodo ljudje že ločili zrno od plev, bo pa »ZKS s svojo aktivnostjo in skupaj z vsemi socialističnimi silami storila vse, da se stališča nekaterih piscev za slovenski nacionalni program in druga podobna stališča, ki niso skladna s programskimi načeli, ne bodo uveljavila v družbeni praksi«(prav tam). Spomenka Hribar pravi, da je Milan Kučan s to izjavo zaščitil pisce pred sodnim pregonom. Hribarjeva nadaljuje, da je takrat Zagrebška zveza borcev vložila kazensko ovadbo zoper pet piscev prispevkov (Jožeta Pučnika, Ivana Urbančiča,

Marjana Rožanca, Tineta Hribarja in Spomenko Hribar). Kot nadaljuje Hribarjeva, naj bi zvezni tožilec Bakić tedaj postavil pogoj, da bo sam uvedel kazenski postopek, če republiški tožilec ne bo ustrezno ukrepal. Vendar slovenski javni tožilec Car kazenskega pregona ni sprožil, s čimer je povzročil spor med republiško in zvezno oblastjo. Hribarjeva dodaja, da je bilo ravnanje tožilca Carja zagotovo v soglasju z navodili slovenskega političnega vrha, s čimer še dodatno potrjuje posredno zaščito piscev s strani uradne politike. Hribarjeva omenjeno ravnanje tedanjih predstavnikov oblasti razume, kot da je slovenski politični vrh počasi razpoznaval tendence v smeri razvoja kasnejših dogodkov, ki so rezultirali v osamosvojitvi Slovenije. Pravi, da si drugače ne zna razlagati opustitve prvotne namere o začetku kazenskega postopka proti nekaterim piscem (Urbančiču, Pučniku, Bučarju) še pred izidom 57. številke (prav tam).

Tudi Balažic (2004, 120) ugotavlja, da je bila reakcija slovenske oblasti na 57. številko negativna, vendar če jo primerjamo z ostalimi jugoslovanskimi republikami, ki so zahtevale politične čistke ter sankcioniranje urednikov, relativno zmerna. Kot nadaljuje Balažic, so ostali deli države in partije slovenskemu političnemu vrhu prvič očitali, da namerno dopušča nastanek protiustavnih in protirevolucionarnih sil: kot prva naj bi se pojavila meščanska desnica v ZSMS, sledili pa naj bi ji pisci Prispevkov. Balažic (prav tam) zaključuje, da če so novorevijaši v potezah slovenske politike videli represijo, je jugoslovanski partijski vrh istih potezah videl oportunistično oz. sodelovanje s protisocialističnimi akterji.

Balažic (2004, 10. oktober) v intervjuju za Mladino na vprašanje o razlikah delovanja med Novo revijo in ZSMS v smeri sprememb odgovarja, da je iz 57. številke razvidno, da so avtorji razmišljali le o večji avtonomiji Slovenije. Pravi (prav tam), da je bil »mit o prelomni 57. številki zgrajen namenoma, ker naj bi bila ta ključna točka legitimizacije Demosa«.

Nova revija je bila po Balažicevem mnenju »dvorna opozicija partije«, ker jo je slednja imela pod nadzorom in znotraj svojih okvirjev omogočala njen obstoj. ZSMS je bila bistveno bolj nevarna, ker je bila del uradnega sistema, trenja znotraj sistema pa so bila težje obvladljiva, ker so v javnosti ustvarjala občutek nehomogenosti znotraj partije. Balažic (prav tam) meni, da 57. številka ne bi izšla, če ne bi bilo prej pobud ZSMS, ne glede na to, da med njimi do afere JBTZ in Zbora za ustavo komunikacija ni bila prisotna. Novorevijaši, pravi, so malce podcenjujoče gledali na ZSMS, v njihovih očeh naj bi bila ta podaljšek partije. Vendar Balažic v nadaljevanju ne odvzema teže 57. številki, ko na vprašanje, kaj je bilo bolj tvegano, ideje ZSMS ali 57. številka, odgovarja,

da je bilo tvegano oboje:

Nova revija zato, ker je spreminjala način nacionalne politike partije in je zato občutila uradno represijo in politični pregon. Pravi, da je paradoksalno ravno nestrinjanje s strani partije pomagalo ustvariti Novo revijo, podobno kot je priprtje Janeza Janše iz njega naredilo heroja. Kot drugačno obliko delovanja v kontekstu spreminjanja obstoječih razmer poudarja ZSMS, za katero pravi, da je delovala znotraj uradnega sistema, a je sočasno s svojim delovanjem ta sistem spreminjala. Zaradi delovanja tako Nove revije kot ZSMS so »Beograd, Milošević in zvezna armada pritiskali na Kučana, naj uredi razmere v Sloveniji« (prav tam).

6.2 Nacionalizem Nove revije: ohranitev celotne, a demokratične Jugoslavije ali samostojnost Slovenije?

57. številka je bila, pravi Hribarjeva (Mladina 2007, 22.junij), vsebinsko razgibana, razmišljanja o položaju Slovenije znotraj skupne države ter načinu reševanja problematičnega položaja so se med seboj razlikovala. Skupni imenovalec je bil nacionalno: nacionalna zavest, nacionalni interes. Vendar avtorji niso neposredno nakazovali na nujnost odcepitve Slovenije oz. na razpad skupne države. Slovensko oddaljevanje od federacije je bilo v 57. številki čutiti znotraj besedil, ki se niso strinjala s tedanjo federalno ureditvijo predvsem v kontekstu nezagotavljanja enakosti med republikami oz. hromljenju razvoja, ki ga je povzročala centralistična ureditev.

Hribar (1987, 22) se tako sprašuje, ali smo se Slovenci res odločili za življenje v državi, nad katero prevladuje nadtvorba v obliki federalne države, ki je glede na način delovanja anacionalna. Po Hribarju naj bi torej odsotnost nacionalnega hromila slovensko samorefleksijo. Tudi Urbančič (1987, 46) trdi, da skupna država ni bila samovoljna odločitev njenih prebivalcev. Za to naj bi se odločila, kot jo imenuje, principialno nadsacionalna organizirana subjektivna sila, komunistična partija.

Tomc (1987, 157) v tem kontekstu problematizira suverenost posameznih federalnih enot. Pravi, da konfederativnost brez demokracije ni mogoča, ker resničnih interesov posameznih delov skupne države brez demokracije ni mogoče oblikovati, brez tega pa ni mogoče niti strinjanje o skupnih interesih med enotami.

Avtorji Nove revije se v svojih razmišljanjih niso vedno strinjali s stanjem v skupni državi. Skozi element nacionalnega, ki je bil prisoten pri večini avtorjev, so prihodnost Slovenije videli izven obstoječe ureditve, ki naj bi bila vzrok za tedanji krizni položaj

Jugoslavije. Težnje po drugačni ureditvi pa v tem obdobju še niso jasno definirale, na kakšen način jih znotraj skupne države doseči. Težnje po separatizmu so bile sicer prisotne, vendar se odcepitev ter slovenska osamosvojitvev neposredno še ni predvidevala, nasprotno, eden od scenarijev je bila tudi redefinirana konfederacija.

Pučnik (1987, 142) tako v svojem prispevku 57. številke pravi, da je treba izhajati iz predpostavke slovenske suverenosti ter temu primerno zmanjšati pristojnosti federacije na tistih mestih, kjer ta ovira suverenost in modernizacijo Slovenije. Pučnik (prav tam) nadaljuje, da je pomemben je razvoj Slovenije, vprašanje, ali bomo Slovenci živeli v konfederaciji, postali samostojna država ali pa izbrali kakšno drugo obliko, je sekundarnega in terminološkega pomena, pomembna je pravica do narodne suverenosti in državnosti.

Osamosvojitvev oz. odcepitev Slovenije v 57. številki ni bila jasno izražena, obstajala je kot ena, sicer ne natančno opredeljena rešitev iz obstoječega položaja. Nova revija v tedanjem okolju ni delovala v vakuumu, poleg mnogih ostalih civilnih pobud so tudi republiške komunistične oblasti delovale vse bolj na nacionalni ravni.

Tudi Kovačič in Kuzmanić (2004, 245) vidita krog Nove revije kot eno izmed treh političnih subjektivitet na Slovenskem, ki so spodbudile proces dezintegracije Jugoslavije. Poleg Nove revije navajata še reformno usmerjeni del Zveze komunistov ter postmarksistična nova družbena gibanja. Poudarjata tudi, da so omenjena tri gibanja v obdobju zaostrovanja jugoslovanskega centralizma tesno sodelovala, ter si kljub različnim pogledom na tedanji položaj niso ostreje nasprotovala.

Dogodki, ki so sledili in se kulminirali v samostojnosti Slovenije, so bili tako rezultat širšega družbenega in političnega delovanja, med katerimi je 57. številka ter Nova revija kot celota igrala eno izmed vlog spodbujevalcev, vendar, kot rečeno znotraj širšega konteksta različnih akterjev s skupnim ciljem spremeniti obstoječe razmere v skupni državi.

6.3 Vpliv Nove revije na tranzicijo Slovenije – povezava Nove revije in Demosa

Eden izmed vplivnejših akterjev, prisoten tako pri Novi reviji kot pri Demosu, osamosvajanju Slovenije ter kasnejšem aktivnem opozicijskem delovanju, je bil Jože Pučnik.

Pučnik je bil s člankom *Politični sistem civilne družbe* eden izmed avtorjev 57. številke. Kot nekdanji obsojenec komunizma je imel do obstoječe politične ureditve še dodatno

kritičen, nemalokrat enosmeren odnos. Pučnik (1998, 3) je Novo revijo pojmoval kot del organiziranega delovanja razumnikov, ki se niso prepuščali toku dogajanja oz. so bili z drugimi besedami kritični do tedanjih razmer:

»To je žlahtni del javnosti, ki se ne pusti slepiti, saj dojema splošni tok doživljanja in javne zavesti, ter spregleduje dejavnike, ki jih motivirajo ti ali oni ideološki ali materialni interesi in včasih tudi enostavni predsodki«.

Po 57. številki, ki je nosila sporočilo o nujnosti pluralnega, demokratičnega sistema, seje po mnenju nekaterih analitikov, predvsem pa samih novorevijašev oz. njenega kroga, kot nadaljevanje vsebine 57. številke v Ljubljani leta 1989 formiralo veliko ljudsko zborovanje. Slednje naj bi podprlo ideje Nove revije, predvsem v točki po zahtevi neodvisne slovenske države.

Kot povzema Prunk (Prunk, 2006) je tedanja aktualna oblast poskušala reševati takrat že obče prisotno slovensko narodnostno vprašanje na način asimetrične jugoslovanske federacije. Ne glede na idejo o kompromisnem načinu reševanja narodnostnega vprašanja so bili s strani tedanjih oblasti septembra 1989 podprti amandmaji k slovenski ustavi. Amandmaji so določali rešitve na področju suverenosti slovenskega naroda pri razpolaganju z njegovim bruto proizvodom in poveljevanju oboroženim silam na ozemlju Republike Slovenije.

Kot nadaljuje Prunk (prav tam) se je kljub nasprotovanju Beograda novembra 1989 v Sloveniji začelo formirati večstrankarstvo. Pomladne politične stranke, ki so se začele oblikovati od začetka leta 1989, so se združile v Demokratično opozicijo Slovenije (DEMOS) pod vodstvom Jožeta Pučnika.

8. aprila 1990 so se v Sloveniji prvič po letu 1945 zgodile večstrankarske volitve.

Stranke koalicije Demos so s 54 odstotki glasov dosegle zmago nad strankami, ki so nastale iz političnih organizacij prejšnjega sistema. Pučnikov politični program je obravnaval teme, ki jih je problematizirala tudi Nova revija: služenje slovenskih vojakov v Sloveniji in ne v Jugoslaviji, jugoslovanski zakoni, ki omejujejo slovensko gospodarsko suverenost, naj bodo začasno suspendirani, Slovenija bo država v zvezi neodvisnih jugoslovanskih držav, ali pa bo postala samostojna; o neodvisnosti bo razpisan ljudski plebiscit, uvedena bo slovenska denarna enota (Mladina 2003, 22. januar). Pod Demosovo vlado se je zgodil plebiscit za osamosvojitve Slovenije ter kasneje formalna samostojnost z mednarodnim priznanjem Slovenije kot samostojne suverene države. V koalicijski Demosovi vladi najdemo imena, ki so bila prisotna pri neposrednem delovanju Nove revije oz. so bila z njo povezana preko problematik,

obravnanih v Novi reviji.

Kot povzema Prunk (prav tam) je koalicijsko vlado vodil Lojze Peterle, predsednik Slovenskih krščanskih demokratov, ki je znotraj Demosa dobila največji delež glasov (13 odstotkov). Kljub temu je bila vsebinsko in eksekutivno, v smislu zavzemanja ključnih položajev tedanje vlade, najmočnejša Slovenska demokratična zveza, v kateri najdemo intelektualce, prisotne pri oblikovanju in delovanju Nove revije: predsednik parlamenta oz. skupščine je tako postal France Bučar, zunanji minister Dimitrij Rupel, Rajko Pirnat minister za pravosodje, Janez Janša iz afere JBTZ oz. eden izmed članov procesa proti četverici leta 1988 minister za obrambo, Igor Bavčar, vodja Odbora za varstvo človekovih pravic leta 1988, minister za notranje zadeve.

Niko Grafenauer (2007, 50) povezavo med Novo revijo, predvsem 57. številko, in Demosom vidi kot neposredno implementacijo same vsebine revije, s čimer evidentno potrjuje politični vidik novorevijašev ter prepričanost o ključni vlogi novorevijašev v procesu osamosvajanja in formiranja slovenske države:

57. številka je zame pomembna zaradi tega, ker se je z njo zgodil preboj v tem smislu, da smo skušali slovenstvo označiti kot subjekt, kot etno kulturo, ali še boljše nacionalno formacijo z vsemi političnimi implikacijami, ki sodijo k temu statusu. Ni naključje, da so mnogi člani uredništva kasneje odločilno sodelovali pri formiranju demokratičnih ustanov slovenske družbe in države – bodisi pri ustanavljanju strank in opozicijske koalicije DEMOS ali pri oblikovanju ustave, tudi tako, da so prevzeli različne funkcije v parlamentu, vladi ali na ustavnem sodišču.

Na tej točki lahko govorimo o prehodu tvorcev oz. avtorjev Nove revije iz angažmaja za t. i. kulturno in politično pluralnost v aktivno dnevno politiko.

Percepcija o sodelovanju intelektualcev in kulturnikov v profesionalni politiki se je znotraj kroga Nove revije razlikovala.

Niko Grafenauer (prav tam) se spominja, da se je »po letu 1990 v uredništvu Nove revije pojavilo mnenje, da je Nova revija z osamosvojitvijo, slovensko državo in demokracijo opravila svoje poslanstvo, zato bi se lahko razpustili in posvetili vsak svojemu delu«. S tem se sam ni strinjal, bil je namreč mnenja, da morajo zdaj prav oni kritično spremljati vse, kar se dogaja, zaradi česar je prisotnost Nove revije potrebna še bolj kot kdaj prej.

Glavna cilja Demosovega volilnega programa, pravi Hribar (2004, 452–453), sta bila parlamentarna demokracija (vključno z novo ustavo kot temeljem pravne države) in osamosvojitve Slovenije (vključno z njenim mednarodnim priznanjem). S sintagmo (prav tam) »kdor ni z nami, je proti nam« pa se je filozofija Demosa začela spreminjati v smislu, da se je Demos začel uveljavljati kot edini cilj. Sredinske stranke se različnim manipulacijam niso uklonile, kar je kasneje izrazilo v samorazpustitvi Demosa. Kot dodatno analizira Hribar (2004, 78), je Demos temeljil na desnosredinski povezavi, zaradi katere je domnevno tudi zmagal na prvih večstrankarskih volitvah v Sloveniji. Ta povezava je delovala, dokler znotraj tega telesa največja Demosova stranka, krščanski demokrati, ni začela rušiti oz. si podrežati povezave.

Nova revija in Demos sta na začetku usklajeno delovala tudi na področju narodne sprave, do katere je prišlo leta 1990 s simbolnim pokopom mrtvih v Rogu. Ravno pri tej temi je kasneje prišlo do razhajanj tako znotraj Demosa kot znotraj Nove revije.

Razlogov za trenja znotraj Demosa ter s tem tudi polarizacijo dela novorevijašev je več, predvsem pa na njihovi osnovi lahko razumemo tako kasnejše tendence znotraj Nove revije kot tudi konkretne programske usmeritve desnice. Stranke v Demosovi koaliciji so bile pri vprašanjih o preoblikovanju političnega sistema enotne, z vsebinskimi razhajanj pa so se srečale pri vprašanjih preoblikovanja gospodarskega sistema.

Prve vidnejše ideološke in programske razlike znotraj koalicije so se pokazale pri vprašanju lastninjenja in zakonu o lastninskem preoblikovanju podjetij ter pri novi ustavi. Kot povzema Balažic (2015, 26. januar) je pri privatizaciji prihajalo do razhajanj med Mencingerjem in Peterletom. Mencingerjev pristop, je sprožil nasprotovanje Peterleta, ki je želel način privatizacije, z katerim bi omejil oz. odstranil prisotnost nekdanjih menedžerjev, tako imenovanih »rdečih direktorjev«, ter način upravljanja podjetij, ki ga je uvedel Marković. Tudi Janša (1992, 106) ugotavlja, da je Peterle v času njegovega predsednikovanja enačil težavo lastninjenja z vprašanjem osamosvojitve. Mnenje večine, z izjemo Cerkve in politične imigracije, ki je stala za Peterletom, je bilo, da se lahko privatizacijski zakon spelje tudi po 26. juniju, Peterle pa je vztrajal, da 26. junij ostaja termin v smislu zakona.

Hribar (2004, 65) kljub poziciji nasprotnika Cerkve znotraj političnega prostora dodaja, da je ne glede na tedanje pritiske Cerkve na srečo v tem kritičnem obdobju škofoval Alojzij Šustar. Pravi, da če bi bil že takrat na položaju nadškof Rode, bi se z Demosom zgodilo to, kar se je z njim zgodilo po osamosvojitvi: tenzije, ki so bile tudi zaradi vmešavanja Cerkve vse večje, so nagibale Demos čedalje bolj na desno, s čimer so se

temelji Demosa spodmikali vse do njegovega kolapsa. Hribar (2004, 62) ugotavlja, da je prihajajočo ekspanzijo slovenskega klerokatolicizma zaznal že prej, da pa se je po zmagi Demosa vse samo še stopnjevalo, tako na področju vstopa v politično sfero kot tudi, kot to imenuje Hribar, po pridobitvi premoženja, v zvezi s čimer so bile najbolj pereče polemike na področju sprejemanja zakonodaje o privatizaciji oz. lastninjenju. Pravi, da jim je bilo slednje celo pomembnejše od osamosvojitvenega plebiscita. Svojo težo opira na proces pisanja nove ustave, katere tvorec je bil med ostalimi pisci tudi sam.

Pri pripravi nove ustave se je Hribar (2004, 65) z nasprotovanjem Cerkve oz. njenih predstavnikov ter simpatizerjev soočal predvsem zaradi zasnove svetosti življenja, ki je bil v preambuli osnutka ustave ter določila o svobodi odločanja o rojstvu otrok iz normativnega dela ustave. Hribar kot sprenevedanje označuje interpretacijo omenjenega dela v osnutku in s tem povezanimi napadi na vsebino osnutka ustave. Pravi (2004, 62–64), da člen ni govoril o pravici do splava, pač pa prepoveduje njegovo pravno prepoved in kaznovanje. Slednje, poudarja Hribar, jim je bilo pomembnejše od sprejema Ustave Republike Slovenije, sprejema, ki je v prvotnem načrtu vključeval tudi osamosvojitvev.

Prav zaradi osredotočenosti Demosa na osamosvojitvev in oblikovanje in sprejetje nove ustave je Hribar v tem kontekstu do Demosa tudi popustljiv. Ugotavlja (2004, 480), da je Demos ravno zaradi tega ter glede na njegovo notranjo, programsko nemalokrat neuravnoteženo sestavo, naredil na marsikaterem področju več, kot se je od njega pričakovalo. Pravi, da so pri Demosu, kar se tiče operativnih ukrepov, morali paziti na vsak korak. Imeli so namreč minimalno večino v tridomni skupščini in poleg tega, kot jih sam označuje, znotraj sebe skupino ultrakomunistov in marksomanov, ki se z nekdanjim režimom niso razhajali zato, ker bi bil preveč, temveč ker je bil premalo komunističen.

Hribar (2004, 44) povezavo med Novo revijo in Demosom vidi kot celoto v kontekstu konstituiranja parlamentarne demokracije in slovenske državnosti in jo kronološko razvršča na naslednji način:

- 1987: Prispevki za slovenski nacionalni program;
- 1988: Teze za Ustavo Republike Slovenije;
- 1989: Majniška deklaracija 1989;
- 1990: Demosova Deklaracija o slovensko samoodločbi, zmaga Demosa na prvih legitimnih volitvah (april), osamosvojitveni plebiscit (december), za razpis, za katerega se je Demos odločil novembra istega leta na zboru v Poljčah;

1991: osamosvojitvev (junij) in sprejem Ustave Republike Slovenije (december).

Z osamosvojitvijo, ocenjuje Hribar (prav tam), se je končal zagonski cikel, ki se je začel z idejo o Novi reviji leta 1980. Le-to Hribar vidi kot prelomno, s čimer negira, kot jih imenuje sam, trditve dedičev komunizma, za katere naj bi prelomno leto predstavljalo leto 1986, ko je predsednik Zveze komunistov Slovenije postal Milan Kučan. Po Hribarjevi oceni je to obdobje vsekakor pomembno, vendar le v kontekstu že obstoječih okoliščin.

Hribar kljub vsemu poskuša uveljavljati objektivni pogled na omenjeno obdobje, ko pravi, da se želi izogibati terminom, kot so sile kontinuitete, saj komunističnega režima ni več, s tem pa tudi njegove kontinuitete ne: preostanki režima niso režimi, zato kontinuiteta kot taka ne more obstajati. Kot argument dodaja, da »smo skupaj s komunisti odpravili komunistični režim, vzpostavili parlamentarno demokracijo, dosegli sprejem Republike Slovenije v OZN in s slednjim mednarodno priznanje Republik Slovenije kot države« (2004, 45).

Kljub dejstvu, da je Demos zmagal na volitvah ter relativno hitro spreminjal politični sistem, je volitve za predsednika Republike Slovenije izgubil. Predsednik je postal Milan Kučan. Njegova zmaga kot odraz volje slovenskih volivcev je bila po mnenju analitikov znak umirjenega, postopnega prehoda, brez prehitrih, radikalnih potez in sprememb (Prunk, 2006).

Kot nadaljuje Prunk (prav tam) je zaradi nesporazumov znotraj koalicije aprila 1992 Demosova vlada padla. Na volitvah decembra 1992 je zmagala LDS z Janezom Drnovškom ter oblikovala sredinsko koalicijo z eno desnosredinsko stranko (Krščanskimi demokrati) in z dvema levosredinskima socialdemokratskima strankama. Novorevijaši so se tako zopet znašli v opoziciji. Vladajoči levi koaliciji so očitali politiko kontinuitete, starih vzorcev in struktur vladanja, centralnost politične elite ter posledično vodenje zgolj formalne ne pa tudi dejanske demokracije.

Tudi Milan Balažic (Mladina 2004, 10. oktober) ugotavlja, da je do razpada Demosa prišlo, ker sta bili znotraj Demosa prisotni dve konfliktni politični opciji: ena nacionalno-liberalna, druga krščansko-demokratska. Kasneje se je v Zboru za republiko organizirala večina naslednikov Demosovega desnega pola.

Tisti del novorevijašev, ki je simpatiziral z desno politično opcijo, je organiziral civilnodružbeno formacijo pod imenom Zbor za republiko, ki je s svojim delovanjem aktivno podprl desno politično opcijo ter ponovno prišel na oblast z volitvami jeseni leta

2004, ko je zmagal pomladni trojček SDS, Nova Slovenija in SLS (Prunk, prav tam). Omenjene stranke so oblikovale desnosredinsko vlado pod vodstvom Janeza Janše, katerega vlado kritiki označujejo predvsem s preokupacijo odstranitve t. i. kontinuitet komunističnega režima.

7 NOVA REVIJA – SPREMEMBE V PROSTORU IN ČASU

Novo revijo, njeno prisotnost ter percepcijo tako s strani strokovne kot tudi širše javnosti je v prvem desetletju zaznamovalo delovanje na področju sooblikovanja temeljev demokracije in državnosti.

Hribar (2004, 126) delovanje Nove revije oz. njen naboj v začetnem obdobju primerja s Tomčevo opredelitvijo antikomunizma: »Naš antikomunizem ni imel ideološkega predznaka. Ni bil ne levi ne desni, bil je samoumevno združevalen«.

V tem obdobju so člani Nove revije sodelovali pri projektih, kot so Osutek ustave Republike Slovenije, večstrankarske volitve in končno osamosvojitve Slovenije.

Protagonisti tega obdobja Nove revije in sotvorci omenjenih mejnikov so bili v večini primerov iste osebe.

Sčasoma so se kritike razvoja Nove revije oblikovale v dveh smereh: novorevijašem se je očitala spolitiziranost v kontekstu simpatiziranja s politično desnico ter neobjektivna monopolizacija osamosvojitvenih zaslug.

Trampuš (Mladina 2007, 22. april) nasprotuje Ruplovemu članku v časopisu Delo, v katerem ta navaja, da »pred dvajsetimi leti noben mirovni inštitut in noben časopis ni branil urednikov Nove revije, ki jih je grobo odstranilo tedanje komunistično vodstvo«. Trampuš pravi, da se je takrat Mladina javno opredelila s svojim nestrinjanjem do odstavitve omenjenih urednikov, ter nadaljuje, da so vprašanja, ki si jih je zastavljala Nova revija imela nacionalni predznak, Mladina pa se je ukvarjala z demokratizacijo družbe, ter zaključuje, da so bili nekateri avtorji Nove revije tudi sodelavci Mladine.

Hribar (2004, 128) vleče vzporednice duhovnega razvoja Nove revije s splošnim vzdušjem v mladi državi. Pravi, da sta se »namesto prostosti duha in sproščenosti začeli bohotiti zaskrbljenost in črnogledost«. To se je kmalu začelo odražati tudi v delovanju Nove revije, ki ji, kot pravi Hribar, ni uspelo ohraniti svoje sredšične smeri. Nova revija je konec osemdesetih kljub že prisotnim znakom nagibanja na desno še opravičevala svojo sredinskost.

Po Hribarju (prav tam) je Nova revija na začetku devetdesetih začela izgubljati duhovno orientacijo, »politično pa je začela drseti v desno, brez izpričane rezerve do ekstremnih zahtev po vsebinski demokraciji in do oživljanja slovenskega klero-katolicizma.«

Desnica, nadaljuje Hribar, je že kmalu na začetku poskušala razbiti Novo revijo, kar se ji ni popolnoma posrečilo, je pa že tedaj obstajala določena skupina urednikov, ki so

brez kritične distance pisali izjave v korist desnice in jih, dokler se ostali avtorji znotraj Nove revije temu niso uprli, predstavljali kot izjave Nove revije v celoti.

Kar še posebej moti Hribarja (2004, 69), je ne samo omenjeno pisanje v korist desnici, temveč predvsem molk novorevijašev ob zahtevah katoliške cerkve na Slovenskem ter klerikalno napadalnih, celo belogardistično obarvanih nastopih tedanjega nadškofa Rodeta.

Tako je bila npr. Nova revija deležna tudi številnih kritik ob orožarski aferi Depala vas, ko je del novorevijašev v javnem pismu podprl Janšo kot poroka nadaljevanja slovenske pomladi. Nova revija je svojo deklarirano središčnost in, kot ugotavlja Hribar, nagib v desno, evidentno pokazala tudi leta 2004, ko je bila prisotna pri organizaciji večjih javnih shodov Zbora za republiko, katerega člani so bili mnogi vidnejši novorevijaši.

Hribarju, ki se je sam opredelil kot apolitičen, in ki kljub možnostim ni nikoli zasedal katerega od političnih položajev, se je v okviru njegovega delovanja znotraj Nove revije pogosto očitalo politično agitatorstvo. Hribar (2004, 447) svoj politični angažma razlaga:

Sprva smo menili, da se bomo kot revija, ki je pretežno usmerjena v mišljenje in pesništvo, lahko poslovili od politike in mirno delovali kot kulturniki pod okriljem nove demokratične oblasti, pod „zaščito“ Demosove koalicije. Sam sem si dejal: sodeloval bom še pri sestavi nove slovenske ustave, potem pa konec z vsakršno politiko. Toda ovire so se pokazale popolnoma drugje. Ko je šel osnutek ustave v razpravo, mu je po terenu kmalu sledila okrožnica, namenjena kristjanom, v kateri je bilo naročeno, naj nastopijo proti svetosti življenja v preambuli, ker da prihaja iz nekrščanskih vrst, od protikrščanske skupine pri Novi reviji.

Hribar na osnovi tega ugotavlja, da je bila nevarnost enoumja še vedno prisotna, pri čemer poudarja nevarnost ponovnega razvoja kolektivnega sovraštva, ki bi lahko nastal na osnovi stroge bipolarne delitve. In prav v tem Hribar vidi potrebo po središčni vlogi, ki bi jo morala zavzeti Nova revija, saj bi na ta način lahko igrala nevtralnega posrednika med ekstremnima blokoma v smislu centriranja političnega telesa.

S to izjavo je Hribar nakazal na tedaj že obstoječe ideološke konflikte z ideologijo RKC v Sloveniji, ki so se v prihodnje nadaljevali in bili razlog za mnoge razprave in

nestrinjanja znotraj kroga Nove revije. Novi reviji se je v njenem razvoju v skladu z njenimi vsebinami vse pogosteje očitalo približevanje desnici, kar je bil posredno, k čemur se bomo vrnili v nadaljevanju, tudi razlog za Hribarjev izstop iz uredništva Nove revije.

Konvergenca Nove revije z desnico ter s tem bolj ali manj posredno s slovensko RKC kritično ocenjuje tudi Svetlana Makarovič (2009, 111), ena izmed peterice ustanoviteljev Nove revije, ki na vprašanje, zakaj se je distancirala od razumnikov Nove revije, odgovarja: »Tokrat še nisem vedela, kam se bo to zapeljalo. Govorilo se je o ustanovitvi revije, ki bo predvsem literarna in namenjena esejistiki. Takrat nisem vedela, da se emigracija, se pravi domobranstvo, pripravlja na to, da bi imelo svojo revijo. V reviji nikoli nisem objavljala, čeprav so me vabili k sodelovanju.«

Hribar (2004, 128) ugotavlja, da je »pomen Nove revije začel usihati zaradi pomanjkanja potrebnih rezerv do ekstremnih zahtev po t. i. vsebinski demokraciji in oživljanja slovenskega klero-katolicizma«, vendar je po njegovem mnenju pri tem treba razlikovati med Novo revijo kot revijo, med Založbo Nova revija in Klubom Nova revija. Pravi, da po njegovem mnenju sama revija ni postala t. i. glasilo politične desnice, čeprav so prevladovali desno konotirani uvodniki. Problem naj bi bil v Klubu Nove revije, s katerim naj bi po Hribarjevem mnenju prišlo do zlorabe Nove revije, saj naj bi se desno usmerjeni sodelavci polastili imena revije. Predvsem zaradi Kluba naj bi Nova revija pridobila oznako desne revije oz. intelektualnega glasila slovenske politične desnice.

Začelo naj bi se z izjavami, ki naj bi jih podpisala manj kot polovica uredništva, izšle pa so kot podpisane v imenu revije. Po protestih znotraj uredništva naj bi se sčasoma ta praksa opustila, vendar kot pravi Hribar (2004, 129), je bila škoda že narejena – četudi izjave niso bile več objavljene v imenu Nove revije, jih je javnost zaradi prisotnosti določenih avtorjev razumela ter opredeljevala kot novorevijaške.

Zaradi tovrstne prakse je prišlo tudi do enega izmed vidnejših konfliktov znotraj kroga Nove revije.

Jedro spora, povzema Trampuš (Mladina 2002, 14. januar), je bila Hribarjeva razprava *Nesrečni narod*, objavljena v Novi reviji (okt–nov 2001), v kateri je Hribar predstavil problematiko povojnih pobojev, njihovega razumevanja in izogibanja njihove objektivizacije.

Poudaril je, da je treba najprej čim natančneje analizirati podrobnosti pobojev ter šele

nato obsojati in obsoditi. »Ne postavljajte pravice pred resnico« ter »ne zahtevajte lustracije, ker boste s tem onemogočili katarzo« piše Hribar v omenjenem besedilu, katerega končno sporočilo je bilo, da prehitra in nepremišljena obsodba zločinov teh ne bo odpravila oz. popravila, nasprotno, zgodilo se bo še več novih krivic.

Nekaj dni pred samo objavo besedila *Nesrečni narod* se je v reviji Ampak Jože Pučnik kritično opredelil do Hribarjevega besedila, čeprav to sploh še ni bilo objavljeno.

Pučnik (v Trampuš, prav tam) je dejal: »Povedati hoče, da naj pravna država še naprej ohromelo in nedejavno strmi v celo vrsto teh ostarelih spomenikov revolucije, ki so organizirali in izvajali najokrutnejše zločine v slovenski zgodovini.«

Različni pogledi na temo povojnih pobojev so znotraj Nove revije obstajali že prej, vendar v konkretnem besedilu ni šlo samo za različne poglede na omenjeno problematiko.

Hribar (prav tam) je bil v omenjenem besedilu posredno kritičen tudi do Pučnika ter drugih, ki bi v zvezi s povojnimi poboji lahko kaj storili, vendar niso:

»Danes se sklicujejo na nepremagljive ovire. Toda v času, ko so bili na oblasti, nihče od njih ni protestno odstopil. Potegnili niso nobene resne poteze, s katero bi nepreklicno opozorili na nevzdržno stanje.«

Zaradi omenjenega incidenta je Hribar uredniku Niku Grafenauerju poslal naslednjo izstopno izjavo (2004, 223):

Še preden je bil moj tekst Nesrečni narod objavljen v Novi reviji, je bil brez moje vednosti že citiran v Ampaku. Del mojega teksta sta v polemične namene uporabila, natančneje zlorabila, Rudi Šeligo in Jože Pučnik.

Takšno ravnanje spada med postopke, ki sem jim bil podvržen v nekem drugem času. Seveda ne s strani prijateljev, temveč s strani nasprotnikov.

Zaradi vsega tega izstopam tako iz izdajateljskega sveta Ampaka kot iz uredništva Nove revije.

Nova revija je svojo izrazito podporo desni politični opciji izražala tudi z izdajami posebnih tematskih edicij.

Leta 1994 je tako izšla posebna številka *Sproščena Slovenija – obračun za prihodnost*, ki je preko objavljenih člankov sporočala svoje nestrinjanje z monopolom t. i. režima kontinuitete. S svojo vsebino se je kritično opredelila do obstoječega stanja, za katerega naj bi bile zopet krive sile kontinuitete, kot rezultat pa naj bi bilo v Sloveniji čutiti

pomanjkanje demokracije ter odsotnost civilnega angažmaja.

Boris Vezjak (2005, 30. december) termin sproščenosti, ki je od izdaje Sproščene Slovenije postal del besedišča novorevijašev, analizira:

»Sproščanje je izvorno filozofski koncept, ki ga intelektualna desnica okoli Nove revije nekritično prevzema in namesto na podlagi izvornega Heideggrovega pojmovanja arbitrarno nadgrajuje za trenutne politične potrebe mobilizacije ljudi in razlage stanja v družbi, kulturi, medijih, ekonomiji in podobnem.«

S podobnim vsebinskim sporočilom sta ji sledili *Ura evropske resnice* leta 1997 ter leta 2003 pobuda *Nekaj je treba storiti*, ki je problematizirala predvsem stanje demokratičnega ravnotežja, premajhno pluralizacijo ter preveliko koncentracijo politične, finančne in medijske moči. V omenjenem kontekstu se je zgodila tudi razstava z naslovom *Temna stran meseca*, ki je, kot navaja Dežman (Dnevnik 2008, 18. december), nastala zaradi kritičnega pisma pisatelja Draga Jančarja, objavljenega marca 1997 ob 10. obletnici izida 57. številke Nove revije v Sobotni prilogi časopisa DELO. Jančar je bil kritičen do tistega dela razstave, ki je obravnavala zgodovino Slovencev po drugi svetovni vojni.

Na Jančarjevo kritiko so se odzvali avtorji razstave *Slovenci v 20. stoletju* in mu ponudili del razstavnega prostora za njegovo lastno postavitvev, kjer je lahko Jančar, kot navaja Dežman (prav tam), predstavil temne strani titoizma.

Tomc (Mladina 2006, 12. december) pravi, da ga je ta razstava v ujezila, ker da enači dejanske žrtve totalitarnega režima (eksekucije brez sodnih obravnav) in na drugi strani vse tiste, ki so nasprotovali totalitarnemu režimu v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja. Spremembo v politični in duhovni orientaciji Nove revije si Tomc (prav tam) razlaga kot razočaranje številnih intelektualcev Nove revije z demokracijo. Po njegovem mnenju so si v avtoritarnem režimu ustvarili neustrezna pričakovanja o demokraciji.

Tomc (prav tam) nadaljuje, da so ob objavi 57. številke, katero je obravnavala partija oz. celoten jugoslovanski medijski prostor, novorevijaši bili v nekem smislu središče družbe in politike, smatrali so se za kulturno elito. Potem, nadaljuje Tomc, je prišla demokracija, posledično so v Sloveniji začeli delovati številni mediji, stranke, organizacije, ki so govorile poleg in mimo novorevijašev. V tem novem okolju novorevijaši izgubili svoj začetni pomen. Za izgubo svojega strateškega položaja so krivili nove razmere v družbi ter obstoječe politično stanje označevali kot pomanjkanje demokracije

Kot zaključuje Tomc (prav tam), se je posledično v krogu Nove revije pojavila frustracija, ki je rezultirala v zahtevi po vsebinski prenovi oz. odpravi kontinuitete komunizma.

Tomčevi tezi o ponovnem pridobivanju politične vloge Nove revije v obdobju Janševe vlade se pridružuje tudi Vanja Pirc (Mladina 2006, 22. februar), ki poudarja povezavo med urednikom revije Ampak, ki jo je urejal Jože Možina, novinar ter kasnejši direktor TV Slovenije, ter se kritično opredeli do zakona o medijih in predvsem načina razdeljevanja finančnih sredstev kot državni pomoči medijev.

Tudi Peršak (Mladina 2003, 27. januar) ugotavlja, da Nova revija ustvarja vtis, da je zelo blizu določeni politični opciji, pri čemer sam v tem ne vidi problema, saj pravi, da je za družbo, ki se razvija, to dobro.

Najbolj izrazita povezava med Novo revijo in desnico se je izrazila skozi formacijo Zbora za republiko, katerega člani v večini primerov izhajajo iz kroga Nove revije.

Med podpisniki pobude za ustanovitev Zbora za republiko najdemo mnoga imena iz kroga novorevijašev (med drugimi Dimitrij Rupel, Niko Grafenauer, Tine Hribar), sedež Zbora za republiko pa si je delil naslov in prostore z Novo revijo. Čeprav naj bi se Zbor za republiko v svoji samodefinciji zavzemal za ustvarjanje središčne politike, v svoji praksi tega ni potrjeval, saj so bile njegove dejavnosti v večini primerov neposredno usmerjene v podporo desne politične opcije. Založba Nova revija naj bi Zboru za republiko pomagala tudi finančno. Pirčeva (Mladina 2006, 22. februar) tako analizira financiranje javnih tribun Zbora za republiko, ki so leta 2004 podpirale Janševo politično opcijo. Zbor za republiko je organiziral tri javne tribune (Ljubljana, Maribor, Koper) kot predvolilno podporo desni formaciji.

Zbor za republiko se je leto kasneje, ko so kandidature že potrdile desne politične stranke, angažiral s tribuno v Slovenski filharmoniji pri podpori Franceta Arharja za predsedniškega kandidata. Pirčeva dalje navaja, da je na vprašanje, kako bo Zbor, ki ni pravna oseba, kril stroške tribune, Jambrek, vodja Zbora za Ljubljano, ki velja kot nekakšna podformacija Zbora za republiko, dejal (Mladina 2006, 10. oktober):

»Tudi zadnja javna prireditev Zbora za republiko je potekala v skladu z ustaljeno prakso na podlagi svobodne udeležbe, delovanja in drugih oblik prostovoljnih prispevkov posameznikov, združenj in drugih oseb zasebnega prava, med njimi tudi Založbe Nova revija, d. o. o.«

Pirčeva (prav tam) ugotavlja, da se je Nova revija v tem obdobju vse bolj izpostavljala s svojo prisotnostjo pri že skoraj trivialnih povezavah s slovensko desnico, kot je npr.

plačilo Ruplovega poleta z zasebnim letalskim prevoznikom na zasedanje Zbora za republiko. Pot naj bi bila financirana s pomočjo odpovedi avtorskim honorarjem posameznih avtorjev znotraj Nove revije.

Številnih očitkov je bila Nova revija deležna tudi na račun pridobivanja javnih sredstev s pomočjo povezav z desno politično opcijo.

Kot problematizira Pirčeva (Mladina 2008, 11. september), je leta 2006 tako v komisiji medijskega sklada, katerega naloga naj bi bila s pomočjo ustreznega razdeljevanja javnih sredstev zagotoviti uravnoteženost medijev v Sloveniji, kot član zasedal Andrej Aplenc, med drugim član Zbora za republiko, in Matjaž Tomšič, oba člana Založbe Nove revije, pa čeprav, kot navaja Pirčeva (prav tam), po zakonu o medijih osebe, ki imajo kot zunanji sodelavci sklenjeno pogodbeno razmerje z izdajateljem medija ali z oglaševalsko organizacijo, ne morejo biti člani komisije.

Za evaluacijo nastanka in nadaljnega razvoja Nove revije je to treba postaviti v širši družbeni in politični kontekst. Gledano z današnje časovne razdalje je nastanek Nove revije, predvsem pa njena mitska 57. številka, sovpadal z družbenimi premiki, ki jih beležimo že pred pojavom Nove revije: nastanek civilnih gibanj, pojav panka ter drugih alternativnih gibanj, ki so za tisti čas dokaj radikalno manifestirala nove življenjske stile, dejavnosti ZSMS, reforme znotraj partije itd. S širjenjem tako političnega kot občega družbenega prostora se je ustvarjala toleranca, znotraj katere so bile pobude, kot je bila Nova revija, mogoče.

Vsekakor je Nova revija igrala vlogo pri demokratizaciji tedanjega političnega prostora, njene dejavnosti so gotovo imele določen prispevek v zagotavljanju slovenske kulturne avtonomije, vendar bi po mnenju večine analitikov brez že omenjenega širšega konteksta najverjetneje izzvenele bistveno drugače.

Po osamosvojitvi Slovenije so se nekateri člani iz kroga Nove revije umaknili iz političnega življenja, drugi pa so postali aktivni člani ter zasedli visoke uradniške položaje. Slednjim večina kritikov očita neupravičeno prilaščanje osamosvojitvenega kapitala, saj se v njihovih interpretacijah pogosto poudarja predvsem prispevek Nove revije in njenega kroga brez že omenjenega širšega političnega in družbenega konteksta. Dodatno se problematizira tudi koncentracija novorevijašev na desnem političnem polu, zaradi česar se krog Nove revije pogosto smatra kot krog desnih nacionalističnih intelektualcev.

Kot ugotavlja Vodovnik (2014, 425):

je medsebojno prepoznavanje družbenih stebrov kot legitimnih in potrebnih akterjev v kreiranju družbenega, političnega in ekonomskega razvoja družbe, ki morajo prispevati svoj delež za doseganje načela amicabilis coposito oziroma prijateljskega sporazumevanja bilo v Sloveniji kratkotrajno- zagotovo je bil tašken moment sklepno dejanje demokratičnega prehoda oziroma sama osamosvojitvev. Že ob koncu 80. let, predvsem z osamosvojitvijo pa se vrne zgodovinski boj med identificiranimi družbenimi stebri, ki pa nikoli ni bil boj za doseg konsenza in poti do skupnega napredka, pač pa boj za uničenje nasprotnika - boj, ki je bil in je še danes glavna ovira za polni razvoj demokracije, družbe in njenih posameznikov.

Slednje ustrezno povzema del razlogov za razhajanje znotraj telesa Nove revije. Zdi se, da je izguba središčnosti nemalokrat izhajala iz osebnih nasprotovanj, zgodovinskih zamer ter parcialnih interesov. Slednje se je potrdilo kot zaviralec kreativne energije in konsenza v razumevanju koncepta demokracije in njenih vrednot. Vodovnik (prav tam, 425) ugotavlja, da je analiza ter premislek o stanju demokracije v Sloveniji danes prav tako nujen, kot je bil v obdobju njenega formiranja. Za oceno aktualne politične krize, katero Vodovnik razume kot krizo reprezentativnosti in vsebinskosti, je potrebna analiza diskontinuitete med NGD ter novo formirano civilno družbo in način razumevanja demokracije. Vodovnik (prav tam) analizira dve različni interpretaciji demokracije: nova civilna družba je razumela demokracijo kot večinsko demokracijo v kontekstu zagovarjanja suverenosti naroda, NGD pa demokracijo razumejo predvsem na nivoju posameznika oz. njegove suverenosti. Vodovnik (2014, 427) ugotavlja, da slednja dilema ostaja nerazrešena, s to razliko, da se nestrinjanja znotraj civilne družbe danes ne rešujejo preko diskurza civilne družbe in demokracije, temveč preko multikulturalizma in evropeizacije. Kot reištev Vodovnik sugerira rekuperacijo subalterne civilne družbe ter obenem opozarja na nevarnost nadaljevanja obračunavanja znotraj civilne družbe. Dodatno Vodovnik (prav tam) ponuja kot rešitev ter prav tako kot nujnost za nadaljnjo samorefleksijo pomembnost zavedanja, da je naše razumevanje nevarnosti totalitarizma pomankljivo. Zavedati se moramo namreč nevarnosti totalitarizma, ki je spodbujen s strani (civilne) družbe in ne zgolj s strani države.

8 SKLEP

Prve reformistične pobude obstoječe politične in gospodarske ureditve tako na širšem področju tedanje komunistične Vzhodne Evrope kakor tudi znotraj skupne države SFRJ so bile prisotne že v zgodnjih 70. letih prejšnjega stoletja, vendar tedanja uradna ideologija v tem obdobju še ni bila pripravljena na širjenje političnega in družbenega prostora v smislu dopuščanja politične in obče pluralnosti.

Dojemanje pomena SFRJ se je postopoma začelo spreminjati po Titovi smrti, predvsem v smislu vse bolj prisotnega narodnega elementa znotraj posameznih republik. Vse bolj glasno se je problematizirala politična centralizacija znotraj skupne države, neenakomerno porazdeljena kontribucija v skupno blagajno, vse več je bilo kritičnih pogledov na princip samoupravljanja. Slednje se je vse bolj odražalo v negativnih ekonomskih kazalcih ter vse bolj oslabiljenem gospodarstvu, ki je vse teže oskrbovalo skupno državo. Republike so se ozirale same vase, nezadovoljstvo prebivalstva se je med drugim odražalo v vse bolj prisotnem nacionalizmu.

Navedene okoliščine so vodile k formiranju novih kategorij civilne družbe, ki se je odražala v različnih civilnih pobudah, pojavila so se alternativna gibanja, katerih sporočilnost je bila v ostrem kontrastu z uradno ideologijo. Tudi znotraj partijskih vrst, predvsem v podmladku ZSMS, so pobude in neposredni angažma izražale nezadovoljstvo z obstoječim stanjem oz. zahtevale liberalizacijo družbe. Družbeni prostor se je širil, uradna politika pa je, če je želela ohraniti svojo legitimnost, bila primorana vsaj deloma popuščati civilno-družbenim tendencam.

V tem obdobju je skupina šestih slovenskih intelektualcev oblikovala pobudo za ustanovitev Nove revije, s katero so želeli zagotoviti večjo pluralnost znotraj slovenskega revijalnega in kulturnega prostora. Nova revija je že obstoječe kulturne revije smatrala za nadzorovane s strani uradne politike ter zato nezmožne potrebne intelektualne distance.

Nova revija se je v svojih zgodnjih začetkih pretežno ukvarjala s kulturnimi tematikami, vendar je že v njenih zgodnjih vsebinah prisotna tema narodnega, predvsem v kontekstu kulturne avtonomije. Kljub številnim negativnim kritikam je Nova revija v prvih letih svojega delovanja objavljala bolj ali manj neovirano in ni bila predmet večjih polemik. Predmet obravnave tako s strani uradne politike kot tudi širše javnosti je Nova revija postala po objavi njene 57. številke z naslovom Prispevki za Slovenski nacionalni program.

Že na tej točki lahko deloma potrdimo tezo o preobrazbi Nove revije, saj 57. številka pomeni prelomnico tako v kulturnem kot predvsem političnem delovanju Nove revije. Če se je Nova revija na svojem začetku samoopredelila kot mesečnik za kulturo, ki je problematiziral uradno politično ureditev predvsem na področjih režimske cenzure, je 57. številka predstavljala problematiziranje obče socialistične ureditve ter neposredno izražala potrebe po političnih, ekonomskih in družbenih reformah. Prispevki za Slovenski nacionalni program so, kot sporoča že njihov naslov, oblikovali nastavke za koncept slovenstva, ki naj bi vodil znotraj tedaj skupne države SFRJ k formiranju Slovencev v politično in kulturno suveren narod. 57. številka je tako preko filozofskih in socioloških razprav predstavljala široko zastavljen politični program, ki je izražal potrebo po redefiniciji Slovenije.

Tako med samimi pobudniki za ustanovitev Nove revije kot kasneje med pisci kulture 57. številke najdemo avtorje, ki so se kmalu povezali s pomladniki v formaciji DEMOS, po osamosvojitvi pa so mnogi od njih zasedli vidnejše politične položaje oz. bili prisotni kot spodbujevalni subjekti znotraj slovenskega političnega telesa. Nova revija se je neposredno po 57. številki že začela oddaljevati od svojega poslanstva, zapisanega v pismu za pobudo: od revije za razvoj kulture je preko argumenta, da se mora ukvarjati s politiko, ker ta omejuje občo pluralizacijo, posegla v materijo neposrednega političnega angažmaja. Kot oblika civilnega gibanja določenega dela slovenskih razumnikov je s svojim nacionalnim programom postala aktiven politični spodbujevalec. Politične ambicije razumnikov znotraj Nove revije, ki so bile kljub drugačni samodefinciji novorevijašev po mnenju mnogih analitikov prisotne že po sami ustanovitvi, so se tako glede na zapisano deloma izrazile v 57. številki, politični angažma Nove revije pa se je dokončno potrdil pri povezavi Nove revije in Demosa.

Tako lahko hipotezo še dodatno potrdimo, saj transformacija intelektualcev, ki so svoje poslanstvo videli predvsem v širjenju političnega in družbenega prostora v aktivno dnevno politiko zagotovo le tem odvzema potrebno središčnost oz. distanco, ki je na začetku Nove revije predstavljala eno izmed njenih temeljnih ideoloških orientacij ter osnovo za oblikovanje temeljev pluralnosti. Dodatno se nam zdi potrebno poudariti nacionalno noto 57. številke, saj se pri esejih določenih piscev kljub poskusu širše interpretacije zapisanega ni mogoče izogniti občutku, da je bilo skozi prispevke posredno prisotno problematiziranje neslovenskega. Slednje je v ostrem kontrastu z idejo pluralizacije kot temeljnega načela Nove revije. Še več, paradoksalno gre za vzpostavitev stanja enosmernosti, ki mu je Nova revija v svoji osnovi nasprotovala,

obenem pa lahko v določenih člankih 57. številke že začutimo kasnejšo politično orientacijo Nove revije.

Novorevijašem se je pripisovala vloga intelektualcev znotraj političnega prostora, ki so s svojim angažmajem deloma pripomogli k demokratizaciji slovenskega političnega prostora, vendar se je zaradi moči Krščanskih demokratov kmalu čutil nagib iz sredinske v desno pozicijo. Desna politična opcija je z razpadom Demosa in zmago Kučana na predsedniških volitvah zgubila vodilno politično mesto. Velik del Nove revije se je tako znašel v opoziciji; kljub neposrednemu angažmaju pred osamosvojitvijo, ob njej in po njej se je večina avtorjev iz kroga Nove revije znašla izven središča politične moči.

Središčnost, ki je na začetku predstavljala temeljno usmeritev Nove revije in njenih članov, ni bila več prisotna. Po krajšem obdobju izgube ideološke orientacije, zaradi česar je prihajalo tudi do trenj znotraj Nove revije, se je slednja začela vse bolj pojavljati na strani politične desnice.

Nova revija je tako začela izdajati posebne edicije, katerih vsebina je problematizirala stanje demokracije v Sloveniji, razlog za obstoječe stanje pa je videla v prisotnosti tedanje, vrednostno orientirane leve oblasti, ki naj bi po njihovem mnenju predstavljala ostanke prejšnjega režima, t. i. sil kontinuitete.

Sčasoma so akterji Nove revije vse bolj izpostavljali svoj angažma, še posebej 57. številko, kot ključni tvorec in spodbujevalec demokratizacije Slovenije. Okoliščine, v katerih so bili začetki Nove revije sploh omogočeni, so bili s strani novorevijašev pogosto prezrti ali celo interpretirani kot način oviranja, tudi dejstvo, da so bili kljub številnim kritikam piscev 57. številke le ti posredno zaščiteni s strani takratne slovenske komunistične oblasti, saj je slednja zavrnila zahtevo po sodnem pregonu, ki ga je za nekatere od piscev zahtevala zvezna oblast, so bili v večini njihovih analiz prezrti.

Kljub navedenemu pa je treba poudariti dejstvo, da je bilo tovrstno prisvajanje osamosvojitvenega kapitala prisotno predvsem pri tistih novorevijaših, ki so se odločili ostati politično aktivni. Pri drugih, ki so izstopili iz aktivne politike, pogosto najdemo večjo zmožnost objektivne analize tako Nove revije kot okoliščin, v katerih je delovala.

Prav slednje se nam zdi ključno pri potrditvi hipoteze; dejstvo, da se je del novorevijašev kljub začetni orientaciji, da politični angažma zmanjšuje intelektualno distanco, odločil postati in ostati politično aktiven, ni stvar problematiziranja, vsekakor pa se mi zdi problematičen način političnega udejstvovanja. Kot že omenjeno, so novorevijaši z redkimi izjemami večinoma zastopali vrednote politične desnice na

način, ki je nemalokrat izključeval vsakršno zmožnost dialoga, še posebno pri temah povojne zgodovine in delovanja t. i. sil kontinuitete. Nemalokrat se zato zdi pravilna teza, da ni šlo toliko za razhajanje mnenj, temveč bolj za problem politične marginalizacije novorevijašev, v kateri so se znašli po padcu desne oblasti.

Pred volitvami leta 2004 je podpora Nove revije desnici kulminirala v ustanovitvi Zbora za republiko, znotraj katerega so prisotni številni vidni člani Nove revije. Zbor za republiko je s svojimi organizacijami zborovanj v podporo desni politični opciji neposredno zagovarjal vrednote desnice.

Po zmagi desnice leta 2004 so mnogi akterji znotraj Zbora za republiko zasedli vidnejše politične položaje, s čimer je del novorevijašev zopet postal prisoten v dnevni politiki.

Načinu delovanja mnogih vidnejših predstavnikov iz kroga Nove revije so nemalokrat očitali pomanjkanje primarnega elementa, ki ga je vsebovala ideja o Novi reviji – pluralnosti, središčnosti in intelektualnega angažmaja. S svojim delovanjem znotraj uradne politike je ta del novorevijašev razvijal politiko, do katere so bili pred letom 2004 kritični; koncentracija medijske moči se je po letu 2004 povečala, klientelizem in korupcija se nista zmanjšala, temveč evidentno povečala, problem povojnih pobojev je ostal nerešen.

Zato lahko tezo o spremembi ideološke orientacije ter načinu delovanja Nove revije v času in prostoru potrdimo.

Če se na zaključku oprem na Vodovnika lahko znotraj pričujočega dela pridemo do zaključka, da politični pluralizem ter ekonomski razvoj ne zadostujeta za vzpostavitev ter realizacijo demokratične konsolidacije. Politični pluralizem in ekonomski razvoj se namreč nemalokrat izključujeta, med njima prihaja vedno znova do dezintegracije in protislovij, ali kot navaja Vodovnik (2014, 428): »smo kot posledica danes priča stanju, ki predstavlja materialno silo za regeneracijo nedemokratičnih in celo protidemokratičnih elementov.«

Kljub temu da marsikatera študija obravnava Slovenijo kot zgodbo o uspehu, so pretekli in predvsem aktualni politični dogodki primeren opomin, da je knjige treba brati v celoti in da lahko tudi že konsolidirane demokracije hitro pahne v brezno avtoritarnega populizma. Šele danes v popolnosti razumemo, zakaj je tudi Huntington (1993) pri opredelitvi demokratizacije – kot skupnih prehodov iz nedemokratičnih v demokratične režime, ki se dogodijo v določenem časovnem obdobju in, ki so bistveno številčnejši od prehodov (zdrsov) v drugo smer – vedno

znova izpostavljaj tudi pomen povratne zanke. Detajl, ki smo ga v analizah (ne)namerno prezrli, je bil ravno demokratični zdrs, ki se z krepitvijo političnega nihilizma in cinizma znotraj slovenske politične skupnosti znova kaže kot moment, potreben resne obravnave (Vodovnik 2014, 430).

9 LITERATURA

1. Balažič, Milan. 2004. *Slovenska demokratična revolucija 1986-1988*. Ljubljana: Liberalna akademija.
2. --- 2010. *Rojstvo Slovenske demokracije in duha državljanske vojne*. Ljubljana: Študentska založba.
3. --- 2015. *Izvirni greh slovenske privatizacije in kaj delati*. Dostopno prek: <http://www.portalplus.si/676/izvirni-greh-slovenske-privatizacije-in-kaj-delati/> (26. januar 2015).
4. Bučar, France. 1987. Pravna ureditev položaja Slovencev kot naroda. *Nova revija* 57: 151–157.
5. Dežman, Jože. 2008. *Avtorji Razstave Temna stran Meseca so postavili mejnike*. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042230861> (27. december 2015).
6. Gantar, Pavel. 1994. *Discussion on Civil Society in Slovenia*. Ljubljana: Slovene Political Science Association.
7. Gaube, Aleš 2009. *Mineva 20 let od prvih podemokratičnih volitev v vzhodni Evropi, Padec komunizma se je začel na Poljskem*. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042271572> (27. december 2015).
8. Grafenauer, Niko. 1998. Nova revija in izzivi časa. *Ampak* 17: 1-45.
9. --- 2007. Zdaj in minuli čas, 25 let Nove revije. *Ampak* 11-12: 50-51.
10. Hribar, Spomenka. 1987. Avantgardno sovraštvo in sprava. *Nova revija* 57 : 74–75.
11. --- 2005. *Slepota, ki traja*. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/156705> (27. december 2015).
12. --- 2007. *Se spomenike si, za živa, postavite*. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/95388/se-spomenike-si-za-ziva-postavite/> (27. december 2015).
13. Hribar, Tine. 1987. *Slovenska državnost*. Nova revija 57: 22. Ljubljana: Cankarjeva založba.
14. --- 1997. *Pogovor o vlogi intelektualcev v današnji Sloveniji*. Nova revija 16: Ljubljana: Nova Revija.
15. --- 2004. *Euroslovenstvo*. Ljubljana: Slovenska matica.
16. Janša, Janez. 1992. *Premiki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
17. --- 2007. *Slavnostna akademija ob 25. obletnici Nove revije*. Dostopno prek:

- <http://www.nekdanji-pv.gov.si/2004-2008/nc/si/splosno/cns/novica/article/252/1833/index.html> (27. december 2015).
18. Klemenčič, Iztok. 2003. *Več kot le revija*. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/97608/vec-kot-le-revija/> (27. december 2015).
 19. Kovačič, Gorazd in Tonči A. Kuzmanič. 2004. *Pojmovanje države in nacije pri novorevijaših v osemdesetih letih (št. J5-5261)*, 249–260, 262–264, Ljubljana: Študentska založba.
 20. Makarovič, Svetlana 2009. *Intervju*. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/91517/svetlana-makarovic/> (27. december 2015).
 21. Mastnak, Tomaž. 1994. *From Social Movement to National Sovereignty*. London: Palgrave Macmillan.
 22. Nežmah, Bernard. 2003. Ozadje revolucije 1956. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/94045/joze-pucnik-1932-2003/> (22. januar, 2003).
 23. --- 2006. *Ozadje revolucije 1956*. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/97071/ozadje-revolucije-1956/> (31. Oktober 2006).
 24. Pirc, Vanja. 2006a. *By-pass volilna kampanja*. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/95108/by-pass-volilna-kampanja/> (12. marec 2016).
 25. --- 2006b. *Pomoč za uravnovežene*. Dostopno prek: http://www.mladina.si/90169/uvo-manipulator--vanja_pirc/?utm_source=tednik%2F200608%2Fclanek%2Fuvo-manipulator--vanja_pirc%2F&utm_medium=web&utm_campaign=oldLink (12. marec 2016).
 26. --- 2008. *Zbor za zasluge*. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/44733/zbor-za-zasluge/> (12. marec 2016).
 27. Pridham, Geoffrey in Tatu Vanhanen. 1994. *Democratization in Eastern Europe. Domestic and international perspectives*. New York in London: Routledge.
 28. Prunk, Janko. 2006. *Nastanek Republike Slovenije in njen razvoj*, Dostopno prek: <http://www.15let.gov.si/si/15-let-samostojnosti/nastanek-razvoj/>
 29. Pučnik, Jože. 1987. Politični sistem civilne družbe. *Nova revija* (57): 135, 142.
 30. --- 1997. Pogovor o vlogi intelektualcev v današnji Sloveniji. *Nova Revija* 16 (180/181): 105–124.
 31. --- 1998. Nova revija in izzivi časa. *Nova revija* (17). 3.
 32. Repe, Božo. 2002. *Jutri je nov dan: Slovenci in razpad Jugoslavije*. Modrijan: Ljubljana.
 33. Rudi, Rizman. 2002. *Uncertain Path*. Texas: Texas A&M University Press.

34. Rupel, Dimitrij 2007. *Govor ministra dr. Rupla na slavnostni akademiji ob jubileju Nove revije v Slovenski filharmoniji*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/141/23205/ (12. marec 2016).
35. --- 1987. Odgovor na slovensko narodno vprašanje. *Nova revija* (57): 60–65.
36. --- 1992. *Slovenska pot do samostojnosti in priznanja*. Ljubljana: Založba Kres.
37. Tismaneu, Vladimir. 1995. *In search of civil society, Independent peace movements in the Soviet Block*. New York in London: Routledge.
38. Tomc, Gregor. 1987. Civilna družba pod slovenskim nacionalizmom. *Nova revija* (57): 157. Ljubljana: Cankarjeva založba.
39. --- 1998, *Nova revija in izzivi časa*. *Nova revija* 17 (199/200): 51.
40. --- 2008. Remembering as interpretation: transitional winners and losers: The case of Nova revija intellectuals. *Slovene Studies* (1): 39–63.
41. Trampuš, Jure. 2002. *Odhod ustanovitelja*. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/93811/odhod-ustanovitelja/> (12. marec 2016).
42. --- 2004. *Številka 57. ne bi izšla, če ne bi bilo prej pobud ZSMS*. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/96673/stevilka-57-ne-bi-izsla-ce-ne-bi-bilo-prej-pobud-zsms/> (12. marec 2016).
43. --- 2006. »Napovedovali so kulturno revolucijo, nihče tega ni skrival. Težava je bila v tem, da ostali tega nismo dovolj resno jemali«- Dr. Gregor Tomc. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/93417/napovedovali-so-kulturno-revolucijo-nihce-ni-tega-skrival-tezava-je-bila-v-tem-da-ostali-tega-ni/> (12. marec 2016).
44. --- 2007. *Monopolizacija zgodovine*. Dostopno prek: http://www.mladina.si/90857/uvo-manipulator--jure_trampus/?utm_source=tednik%2F200715%2Fclanek%2Fuvo-manipulator--jure_trampus%2F&utm_medium=web&utm_campaign=oldLink (12. marec 2016).
45. Urbančič, Ivan. 1987. Jugoslovanska »nacionalistična« kriza in Slovenci v perspektivi konca nacije. *Nova revija* (57): 46–56.
46. Vezjak, Boris. 2005. *Filozofija in oblast: o sproščenosti kot političnem programu prihodnje Slovenije*. Dostopno prek: http://arhiv.zofijini.net/zofijini.org/online_oblast.html (12. marec 2016).
47. Vodovnik, Žiga. 2014. Demokratizacija in nova družbena gibanja. *Teorija in Praksa* 51 (2/3): 415–433.